

SLOVENSKI JEZIK

1. Status slovenskega jezika v Republiki Sloveniji, zamejstvu in izseljenstvu
2. Temeljni mejniki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika in uporaba priročnikov
3. Socialne zvrsti slovenskega jezika in okoliščine rabe
4. Sporazumevanje kot družbeno dejanje
5. Spoznavni in odnosni govor v pedagoškem sporazumevanju (zakovitosti, načela in strategije)
6. Tvorjenje ustreznih, razumljivih in pravih besedil
7. Izraznost govorenega besedila
8. Pravopisna norma slovenskega knjižnega jezika

1 STATUS SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI, ZAMEJSTVU IN IZSELJENSTVU	6
DRŽAVNI JEZIK	6
URADNI JEZIK	6
UČNI JEZIK	6
SLOVENŠČINA KOT UČNO NAČELO	6
2 TEMELJNI MEJNIKI V ZGODOVINI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA IN UPORABA PRIROČNIKOV	7
Temeljni mejniki SKJ	7
Slovar slovenskega knjižnega jezika	8
Slovenska slovnica	9
Slovenski pravopis	10
3 SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA IN OKOLIŠČINE RABE	10
Knjižna zvrst	10
Zborna podzvrst	11
Knjižno pogovorna podzvrst	11
Neknjižne zvrsti	11
Pokrajinsko pogovorna podzvrst	11
Narečje	12
Žargon	12
Sleng	12
Okoliščine sporočanja	12
Enosmerno oz. dvosmerno sporazumevanje	12
4 SPORAZUMEVANJE KOT DRUŽBENO DEJANJE	14
Sporazumevanje kot družbeno/medosebno dejanje	14
Sporočevalec/govorec/pisec	14
Naslovnik/poslušalec/bralac	14
Sporazumevalna načela (načela sporazumevalnega sodelovanja s podnačeli kakovosti, količine, načina in relevantnosti, načelo vljudnosti)	14
5 SPOZNAVNI IN ODNOSNI GOVOR V PEDAGOŠKEM SPORAZUMEVANJU (ZAKONITOSTI, NAČELA IN STRATEGIJE)	15
Pedagoški govor	15
Odnosni govor	15
Spoznavni govor	15
Funkcijska zvrst	16
Praktičnosporazumevalna podzvrst	16
Strokovna podzvrst	16
Strokovno izrazje/terminologija	16
Žargonsko izrazje	17
Publicistična podzvrst	17
Umetnostna podzvrst	17
Domače in prevzeto izrazje	18
(Ne)zaznamovanost sopomenk	18
Jedrni stavek	18
Prosta/zložena poved	19
Potrpnjenje/pasivizacija	19
Posamostaljenje/nominalizacija	19
Stalni besedni red v povedi in členitev po aktualnosti	19
Opis	20
Poročilo	20
Definicija	20
Razlaga	20
Utemeljitev	20
Tvorjenje razumljivih in nazornih besedil	20
Strategije sprejemanja besedil	20
Ravni razumevanja	20
Načela vljudnosti	21

Načela dvosmernega sporazumevanja	21
Izrekanje namena	21
Neposredno (implicitno/eksplicitno) in posredno izrekanje namena	21
6 TVORJENJE USTREZNIH, RAZUMLJIVIH IN PRAVILNIH BESEDIL	22
Ustrezno besedilo	22
Razumljivo besedilo	22
Pravilno besedilo	22
Pravopis	22
Pravorečje	22
Slovnica	22
7 IZRAZNOST GOVORJENEGA BESEDILA	23
7.1 GOVORNO SPORAZUMEVANJE	23
Zasebni in javni govor	23
Govor na RTV, v politiki, kulturi, vsakdanjem življenju	23
Govor in pisava	24
Kultiviran govor	24
Pomen zvočne vsebine	24
Usklajenost besedne in nebesedne vsebine	24
Poslušanje	24
Govorni bonton	24
Tvorba glasu	25
Najpogostejše govorne motnje	25
Higiena glasu	26
Dikcija	26
7.2 PRAVOREČNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA	26
Samoglasniki in soglasniki	26
Samoglasniki	26
Samoglasniška kolikost	26
Samoglasniška kakovost:	27
Zakovitosti kratkih naglašanih samoglasnikov	27
Izgovor e-ja in o-ja v prevzetih besedah	27
Izgovor ozkega e-ja pred r-jem	27
Odpravljanje napačnega izgovora širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika	27
Raba polglasnika	27
Znamenja za označevanje naglaševanja	27
Ostrivec	27
Krativec	28
Strešica	28
Naglaševanje samoglasnikov	28
Razlika med naglasom in poudarkom	28
Izgovor naslonk	28
Mesto naglasa in pomen besede	29
Nepravilni prenos naglasa na prvi zlog	29
Izogibanje narečnega in pokrajinskega naglaševanja v knjižnem pogovornem jeziku	29
Upoštevanje lokalnega naglasa	29
Soglasniki	30
Izgovor črke l pred soglasnikom in na koncu besede (in izjeme)	30
Izgovor črke v	30
Izgovor predloga v	31
7.3 ZVOČNE PRVINE GOVORA	32
a) intonacija	32
b) glasnost (jakost)	32
c) hitrost (tempo) govora	33
č) premori	33
d) register	33
e) barva glasu	34
7.4 VIDNE PRVINE GOVORA	34
Usklajenost govora in obrazne mimike	34

Kretnje (geste)	34
Vrste kretenj	34
Izražanje s telesom	34
Okoliščine govora.....	34
8 PRAVOPISNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA.....	35
8.1 SLOVENSKI PRAVOPIS IN OSNOVNA NAČELA.....	35
Levčev Slovenski pravopis (1899)	35
Slovenski pravopis 2001, prej Pravila SP (1990, 1994, 1997)	35
Pisna znamenja	35
Črke	35
Števke (cifre) ter raba arabskih in rimskih števk	35
Ločila.....	35
Druga znamenja.....	35
Tipi črk	36
Slovenska abeceda.....	36
Posebna znamenja pri lastnem predmetu.....	36
Nestično in stično zapisovanje	36
Osnovna popravna (korekturna) znamenja.....	37
8.2 VELIKA ZAČETNICA PRI LASTNIH IMENIH IN MALA PRI	37
OBČNIH	37
Lastna imena.....	38
Vsa druga poimenovanja, torej tista, ki poimenujejo splošno, so OBČNA IMENA.....	38
Osebna lastna imena	38
Zemljepisna lastna imena	39
Stvarna lastna imena	39
8.3 RABA LOČIL.....	40
Delitev ločil	40
Dvodelna ločila.....	44
Ločila v besednih zvezah in besedah,.....	44
Skladenjska in neskladenjska ločila	45
Raba ločil.....	45
8.4 PISANJE SKUPAJ OZ. NARAZEN (oz. z vezajem)	46
Pisanje skupaj	46
Pisanje narazen	47
Pisanje z vezajem	47
8.5 DELJENJE	47
8.6 ZAPISOVANJE GLASOV	48
Fonemi in grafemi	48
Zapisovanje zvonečih nezvočnikov pred nezvenečimi nezvočniki in nezvenečih nezvočnikov pred zvonečimi nezvočniki.....	48
Zapisovanje predpon u- in v-.....	48
Zapisovanje glasov: u, dvoglasniški u., zvoneči w in nezveneči ustničnoustnični M	49
Zapisovanje zvočniškega sklopa lj in nj.....	49
(Ne)zapisovanje polglasnika	49
Zapisovanje predlogov z/s in k/h.....	49
(Ne)zapolnjevanje zeva	49
8.7 PRAVOPIS PRI OBLIKOSLOVJU	49
Sklanjanje samostalnikov	49
Stilna (ne)zaznamovanost glagolov.....	51
8.8 PRAVOPIS PRI BESEDOTVORJU.....	51
Zapisovanje zeva.....	51
Dodajanje priponskih obrazil -ski -stvo v podstavi in posebnosti	52
Dodajanje priponskega obrazila -ki spremenjeni podstavi	52
Tvorba iz večbesednih podstav	53
Priponska obrazila	53
Tvorba iz prevzetih besed, zlasti tujih lastnih imen	53

8.9 KRAJŠAVE	54
Kratice iz enobesedne in večbesedne podstave	54
Okrajšave iz ene ali več besed.....	54
Simboli za enote	54
Zapisovanje kratic in poznavanje spola in števila ter pregibanja in tvorjenk	54
Okrajšave z okrajšavno piko in zapisovanje zvez dveh ali več okrajšav s presledkom ter okrajšav iz podredne zloženke brez presledka.....	54
Simboli s presledkom od številke	54

1 STATUS SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI, ZAMEJSTVU IN IZSELJENSTVU

DRŽAVNI JEZIK

V Sloveniji je državni jezik slovenščina. To pomeni, da predstavlja celotno Slovenijo kot samostojno državo – z njim se Slovenija predstavlja navzven.. Je jezik javne rabe (pri ustnem in pisnem sporazumevanju ga uporabljajo državni organi in uprava: predsednik, vlada, parlament, sodišča, vojska, policija ...), zapisan je na našem denarju, državna himna se poje v slovenščini.

URADNI JEZIK

Uradni jeziki v Sloveniji so trije: slovenščina, na območjih občin, v katerih živi italijanska ali madžarska narodna skupnost, pa poleg slovenščina tudi italijanščina ali madžarščina. V uradnem jeziku poteka uradovanje (upravne enote, občine), v njem morajo biti javni napisi, imena podjetij, javni oglasi; je jezik politike, množičnih občil, znanosti, šolstva, kulture.

UČNI JEZIK

Je jezik, v katerem se kdo uči ali poučuje. Gre za temeljno sredstvo za posredovanje znanja za oblikovanje odnosov. Učni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živi italijanska ali madžarska narodna skupnost, je učni jezik tudi italijanščina ali madžarščina. V višjih šolah je tuji jezik kot učni jezik dovoljen, če del predmeta izvaja tuji predavatelj, vendar ta delež ne sme presegati več kot 30 % ur predmeta. Kdor ne obvlada slovenskega jezika, tako ne more biti učitelj.

SLOVENŠČINA KOT UČNO NAČELO

To načelo se nanaša na razvoj učenčevih govornih in pisnih sposobnosti, ki se oblikujejo s prakticiranjem in posredovanjem jezika. Pomeni tudi, da so za otrokov razvoj in za oblikovanje njegovega posebnega odnosa do slovenskega jezika kot državnega jezika in temeljne prvine narodne identitete ter do maternega jezika kot sredstva prvotnega spoznavanja, doživljanja in vrednotenja sveta odgovorni vsi pedagoški delavci.

*Materni jezik: naučimo se ga kot prvega – v družini. V njem je najlažje razmišljati, čustvovati, doživljati samega sebe ter sporočati drugim.

*Drugi jezik: V Sloveniji je slovenščina drugi jezik za avtohtone narodne manjšine (Madžare, Italijane), Rome ter priseljence. Naučiti se ga morajo za normalno delovanje v družbi.

*Tuji jezik: jezik, ki se ga naučimo na tečajih, univerzah.

2 TEMELJNI MEJNIKI V ZGODOVINI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA IN UPORABA PRIROČNIKOV

Temeljni mejniki SKJ

Dve obdobji razvoja slovenščine:

- a) predknjižno obdobje (od prvih zapisanih slovenskih besed do izida prve slovenske knjige leta 1550),
- b) obdobje slovenskega knjižnega jezika (od leta 1550 dalje).

a) PREDKNJIŽNO OBDOBJE:

Ključni pisni dokument iz tega obdobja so **Brižinski spomeniki**. Napisani so bili konec 10. stoletja in so prvo v latinici zapisano slovansko besedilo. Našli so jih v večdelnem rokopisnem zborniku, v katerem je večina ostalih besedil latinskih. Besedila Brižinskih spomenikov so tri: prvo in tretje sta obrazca splošne spovedi, drugi Brižinski spomenik pa je homilija (preprosta pridiga) – Pridiga o grehu in pokori. Jezik v Brižinskih spomenikih lahko označimo za prehodno obliko med praslovanskim narečjem in zgodnejšo obliko slovenščine, njihova besedilna podoba pa ustreza tedanjim srednjeveškim retoričnim standardom. Besedila so zapisana v posebni obliki latinice, ki se po Karolingih imenuje karolinška minuskula.

Drugi spomeniki slovenskega srednjeveškega pismenstva so **Celovški oziroma Rateški rokopis** (med 1362 in 1390), **Stiški rokopis** (1428–1440), **Starogorski rokopis** (1492–1498), **Černjejski oziroma Čedadski rokopis** (od 1497) in še nekateri drugi krajši zapisi, predvsem verske ali pravne vsebine.

b) OBDOBJE KNJIŽNEGA JEZIKA

1. obdobje 1550–1620: Reformacija in protireformacija

Slovenski knjižni jezik se je izoblikoval predvsem v slovenski protestantski cerkvi. Protestanti so skonstruirali knjižni jezik in v njem napisali oziroma vanj prevedli prva knjižna dela.

Knjižni jezik je ustvaril **Primož Trubar** sredi 16. stoletja. Osnovel ga je na osrednjeslovenskih govorih (tedanji govor Ljubljane, ki je takrat imel še veliko dolenjskih narečnih značilnosti). Njegovo najpomembnejše vodilo pri oblikovanju knjižnega jezika je bilo, da mora biti kar najširše razumljiv (narečja, ki jih je prepoznal kot slovenska, so se, podobno kot še danes, med seboj zelo razlikovala). Prvič je ta jezik zapisal v *Katekizmu* in *Abecekniku*, prvih dveh slovenskih knjigah, natisnjenih 1550 v Tübingenu.

V praksi je trubarjevski knjižni jezik potrdil **Dalmatinov** prevod *Biblije* (1584). To je slovenščino uvrstilo med kulturne jezike.

V teoriji je imela podobno vlogo **Bohoričeva** slovnica slovenskega jezika v latinščini *Arcticae horulae* (1584).

Prvi slovar slovenskega jezika je sestavil Nemec Hieronim **Megiser** (*Slovar štirih jezikov*, 1592)

Sebastijan **Krelj** je najbolj zaslužen za izboljšavo Trubarjevega črkopisa, ki se zaradi uveljavitve v slovnici imenuje po Bohoriču – bohoričica. (V *Katekizmu* in *Abecekniku* je Trubar uporabil še gotico, nato pa se je do abecedne vojne v 19. stoletju uporabljala bohoričica.)

Primož Trubar je poskrbel tudi za to, da je uporaba slovenščine prvič v zgodovini postala **temelj posebne institucije** (*Cerkev božja slovenskega jezika*, 1555), ki naj presega meje posameznih zgodovinskih dežel (v katekizmu iz 1575 je usmerjal koroške protestante k določbam svojega slovenskega cerkvenega reda).

Zaradi preganjanja protestantov je bila velika večina knjižnih del na prelomu 16. in 17. stoletja uničena. Kontinuiteto knjižnega jezika protestantov v osrednjih slovenskih deželah pa se je ohranila, ker je v začetku 17. stoletja škof Tomaž Hren (ki je bil sicer vodilna figura protireformacije na Kranjskem) ohranil Dalmatinovo Biblijo v rabi duhovnikov ljubljanske škofije.

2. obdobje 1620–1675: Knjižni upad

V tem obdobju ni nastala nobena knjiga, le ena se je ponatisnila (Schönleben je ponatisnil Hrenove *Evangelije inu listuve*); zato je knjižni jezik zamrl. Ohranjenih je nekaj rokopisov (Adam Skalar: *Shulla tiga premishluuana*; *Kalobski rokopi*, prekmurska *Martjanska prisega*).

3. obdobje 1675–1760: Katoliška obnova

To obdobje obsega čas katoliške obnove – od Matije Kastelca do nastopa Marka Pohlina. Izdajajo se verska besedila (katekizmi, pridige, pesmarice). Pomembni avtorji:

Matija **Kastelec**

baročni pridigarji: Janez **Svetokriški**, oče **Rogerij**, Jernej **Basar**

oče **Hipolit** (pesmar)

oče **Romuald** (dramatik – *Škofjeloški pasijon*)

Pojavi se potreba po normativnih priročnikih, a pride le do ponatisa Megiserjevega slovarja in Bohoričeve Slovnice.

4. obdobje 1760–1805: Prerod

Začetnik preroda je Marko Pohlin, ki je pisal in tiskal učbenike in jezikoslovne priročnike (slovnica: *Krajnska grammatika*, slovar *Tu malu besedishe treh jefikov*), prevajal različna besedila ter ustanovil leposlovni almanah, v okviru katerega je spodbujal pisanje posvetnih leposlovnih besedil v slovenščini.

Slovar slovenskega knjižnega jezika

Je enojezični slovar – jezikovni priročnik, ki vsebuje nabor besed slovenskega knjižnega jezika. V njem so razloženi pomeni besed, podatki o izgovorjavi in oblikoslovnih posebnostih ter raba. Najprej je izšel v petih knjigah (1970–1991), v eni knjigi pa je izšel leta 1997. Dostopen je tudi na zgoščenki in spletu.

Besede so v slovarju razvrščene po abecedi. Vsaka beseda ima svoj odstavek, ki ga imenujemo **slovarski sestavek** oz. **geselski članek**. Ta ima več delov:

Naslovno besedo članka imenujemo **GESLO ali IZTOČNICA**. Gesla so občna imena SKJ (v njem ni lastnih imen, redkih knjižnih besed, kratic, simbolov, glagolnikov). Geslo je zapisano v osnovni obliki (npr. samostalniška beseda v imenovalniku ednine, glagol v nedoločniku, pridevniška beseda v moškem spolu ednine imenovalnika). Opremljeno je z naglasnim znamenjem.

zmáj

*Posebni tipi gesel: **orientacijsko geslo** (nakazujejo, kaj prvi del pomeni, kako se besede delajo, kam spadajo), **kazalka** (manj rabljena gesla, niso obdelana kot pravo gesla), **vodilka** (na koncu opozorilo PRIM – kaže na povezanost gesel)

GLAVA: - **geslo** v osnovni obliki in
- **kvalifikator**, ki označuje **besedno vrsto** (pri samostalniku je to kratica za spol, pri glagolu kratica za vid, pri pridevniški besedi končnici za ženski in srednji spol)

zmáj in **zmàj** **zmája** m

ZAGLAVJE: podatki o **intonaciji** in **posebnostih gesla**

(ā; à á)

Zaglavju sledi

POMENSKI DEL geselskega članka, ki razlaga pomen in rabo besede:

RAZLAGA pomena besede; če je beseda večpomenska, je geselski članek razdeljen na **pomenske oddelke**, ki so označeni z arabskimi številkami – glede na pogostost rabe najprej je osnovni pomen, nato ostali; podpomeni so ločeni z /, //.

1. v pravljičah *hudobna krilata žival z eno ali več glavami, levjimi kremplji in kačjim repom, ki navadno bruha ogenj:*

ILUSTRATIVNO GRADIVO so zgledi iz dejanske rabe, ki potrjujejo ali dopolnjujejo razlago.

zmaj čuva grad; odsekati zmaju glavo; pastir je premagal zmaja; strašen, velik zmaj; rjove kot zmaj / dvoglavi zmaj

Če je potrebno ima geselski članek tudi t. i. **gneздо** (oddelek, v katerem je zbrano posebno gradivo). Gneздо je lahko **frazeološko ali terminološko**. Geselski članek ima lahko samo po eno frazeološko in po eno terminološko gneздо. Gnezdita stojita na koncu geselskega članka.

FRAZEOLOŠKO GNEZDO: uvaja ga znamenje ●. V njem so navedene rabe besede v prenesenem pomenu, reki, pregovori

• ekspr. stanovanjska stiska je stoglavni zmaj *zelo huda, neprijetna stvar*

TERMINOLOŠKO GNEZDO: uvaja ga znamenje ♦. V njem so ustrezni strokovni izrazi posameznih strok.

◇ obl. ljubljanski zmaj *najvišje priznanje na jugoslovanskem sejmu mode v Ljubljani*

SLOGOVNI/STILNI KVALIFIKATORJI so oznake, ki uporabnikom povejo, v katerih besedilih se beseda/besedna zveza uporablja

ekspr., šport., publ., obl., zool.

Slovenska slovnica

Slovnica se ukvarja z oblikovno normo jezika (na več ravneh; glasoslovni, oblikoslovni, besedni, skladenjski, besedilni). V njej so opisana slovnicična pravila SKJ (pravila o glasovih in naglaševanju SKJ, tvorjenju, oblikovnih lastnostih besede ... to so pravila, ki urejajo skladenje besed v višje enote). Edina sedaj veljavna znanstvena slovnica SKJ je *Slovenska slovnica* Jožeta **Toporišiča**.

VSEBINA

1. ZVRSTNOST SLOVENSKEGA JEZIKA

2. GLASOSLOVJE (samoglasniki, zvočniki, nezvočniki)
3. BESEDOSLOVJE (beseda, vrste besed, pomeni besed)
4. BESEDOTVORJE (samostalniška beseda, pridevniška beseda, glagol, prislov)
5. OBLIKOSLOVJE (samostalniška beseda (sam., sam. zaimek), pridevniška beseda (prid., števniki, prid. zaimek), glagol, prislov, predikativ, predlog, vezniška beseda, členek, medmet, pregibnost, morfem,)
6. SKLADNJA (splošno, stavek, stavčne fraze, stavčni členi, zveze, besedni in stavčni red)

DODATEK

7. SPOROČANJE (splošno o sporočanju, tvorec, besedilo, naslovnik)
8. SLOVENSKI JEZIK V ČASU (splošno, zgodovina)

Slovenski pravopis

Zadnji SP je izšel je leta **2001** (Toporišič). Je normativni jezikovni priročnik, v katerem so poleg vseh besed, ki so v SSKJ, tudi lastna imena. Poleg slovarja vsebuje tudi *Pravila*.

Pravila so skupek pravil o rabi velike in male začetnice, pisanju prevzetih besed, rabi ločil, načinu pisanja skupaj in narazen ter možnosti za deljenje besed ipd. (prvič so bila objavljena že v PP 1990, v ponatisih so se delno prenavljala in spreminjala).

Slovar vsebuje po normi zapisana gesla s podatki o naglasu in oblikoslovnih posebnostih.

3 SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA IN OKOLIŠČINE RABE

Slovenščino uporabljamo v zelo različnih okoliščinah (doma, v službi, v šoli, v mestih, na podeželju, v medijih ...). Glede na to, v kje in s kom se sporazumevamo, torej glede na **govorni položaj**, uporabljamo razne različice slovenščine. Tiste, ki so prostorsko ali interesno pogojene, so **SOCIALNE ZVRSTI** jezika. Ločimo **KNJIŽNO** in **NEKNJIŽNE** socialne zvrsti jezika:

Knjižna zvrst

Je najvišja in najbolj uzaveščena zvrst slovenskega jezika. Ima narodnozdrževalno in narodnopedstavitveno vlogo. Izumil jo je Primož Trubar in se je uveljavila v protestantskem korpusu (Trubarjeva Abecednik in Katekizem, prevod Biblije, uzakonjena v Bohoričevi slovnici) ter ohranila kontinuiteto do danes.

Knjižni jezik je skupen vsem Slovencem (narodnozdrževalna vloga), a skoraj za nikogar ni prva zvrst jezika, ki se jo nauči; naučimo se je ob pravljičah, gledanju televizije in poslušanju radia ter branju knjig, predvsem pa v šoli.

Knjižni jezik ima dve različici: strogo (**zborna**) in manj strogo (**knjižno pogovorno**) zvrst.

Zborna podzvrst

Rabljena je predvsem v pisanih besedilih (tiskana besedila vseh vrst), pri govorjenju pa v javnih govornih položajih, pri katerih je besedilo pripravljeno vnaprej (govor, govorni nastop). Ta podzvrst je tista, ki je opisana (normirana) v jezikovnih priročnikih: slovnici, pravopisu, pravorečju in slovarju.

Knjižno pogovorna podzvrst

Je bolj sproščena različica knjižnega jezika. Uporabljamo jo, ko tvorimo besedilo v navzočnosti naslovnika, torej v javnih govornih položajih (intervju, predavanja, dvosmerno sporazumevanje v razredu) oz. ko se sporazumevajo ljudje iz različnih pokrajin.

Značilnosti:

- kratki nedoločnik: delat (delati)
  - skrajšana oblika množinskega deležnika na *-l*: smo delal (delali),
  - nenaglašeni deležnik na *-el, -il* = *-u*: reku (rekel), hotu (hotel)
  - posamezni primeri redukcij (glasovnih krnitev): bla (bila), dol (doli)...
  - *l* namesto *lj* pred samoglasnikom iste besede: ključ (ključ)
  - oblike: jejo (jedo), vejo (vedo)
  - pogovorne oblike: ja (da); rabiti (potrebovati)
  - preprostejša skladnja (zgradba povedi in stavka)
- Mejni primeri:
- izražanje svojilnosti s predlogom *od*: od očeta (očetovo)
  - zveze glagola in predloga: dosti za delat (dosti dela)
  - nezborne podaljšave *s -t* pri imenih moškega spola s končnico na *o*: Markota (Marka)
  - mešanje dvojinskih in množinskih oblik: bova videle (bova videli)

Zakaj v razredu uporabljamo knjižni jezik?

- Ker to zahtevajo okoliščine sporočanja (javno nastopanje).
- Prispeva k razumljivosti povedanega.
- Knjižni jezik ima povezovalno in narodnopedstavitveno vlogo.
- Vzgojitelj in učitelj za svoje poslušalce nista jezikovni vzor le kot tvorca besedil, pač pa sta tudi ugled ustrezne rabe jezika glede na okoliščine in namen sporočanja.

Neknjižne zvrsti

Neknjižnih zvrsti načeloma ne pišemo, govorimo pa jih le v pogovorih (ne v govornih nastopih) in to le na ožjih delih slovenskega ozemlja. Neknjižne pogovorne zvrsti so primerne samo za zasebne pogovore, ne pa tudi za javno sporočanje.

Neknjižne zvrsti delimo glede na prostor na **pokrajinske pogovorne jezike** in **narečja**, glede na pa specifična zanimanja udeležencev komunikacije pa ločimo **sleng**, **žargon** in **argo**.

PROSTORSKE NEKNJIŽNE ZVRSTI:

Pokrajinsko pogovorna podzvrst

Pokrajinsko pogovorni jeziki so vezani na širša območja, pokrajine; od knjižnega jezika se ločijo predvsem po besedah in naglasu, so kot nekakšna omiljena narečja, razumljiva v vsej pokrajini. Za razliko od narečij se uporabljajo predvsem v večjih mestih in njihovi okolici; recimo v širši okolici Maribora govorijo severnoštajerski pokrajinski pogovorni jezik, v Prekmurju prekmurskega ... Uporabljajo se v vsakdanjih pogovorih med ljudmi iz iste pokrajine.

Narečje

Narečja so jeziki, ki se govorijo na manjšem območju, in sicer predvsem na podeželju v zasebnih govornih položajih. Med seboj se ločijo predvsem po glasovni podobi in mestu naglasa ter besedišču. Na podlagi podobnosti jih delimo na sedem narečnih skupin:

1. koroško
2. primorsko
3. rovtarsko
4. gorenjsko
5. dolensko
6. štajersko
7. panonsko

Vsaka skupina združuje več narečij, ki jih je skupaj okrog 50. Narečja se lahko delijo še na posamezne govore.

INTERESNE NEKNJIŽNE ZVRSTI

so socialne zvrsti, ki jih govorijo ljudje v skupinah, nastalih iz različnih interesov (poklicnih, generacijskih, skrivnih).

Žargon

je jezik ljudi istega poklica, dela ali konjička. Žargonski izrazi so nekakšni neuradni strokovni izrazi posamezne stroke. Npr. hefta (nit – šivilje), kol (ocena ena – žargon dijakov in učencev), štafelaj (slikarsko stojalo – žargon slikarjev)

Sleng

je jezik ljudi iste starostne skupine/generacije. Najbolj značilen je sleng mladih, za katerega sta značilni predvsem nenavadnost izražanja in neskladnost s slovnično normo (npr. kul, žurka, keš). Sleng se nenehno spreminja.

Argo ali latovščina

je jezik skrivnih združb. Ta jezik je namenoma hermetičen (zaprt), razumljiv le članom skupine (kriminalci, narkomani). Včasih ga uporabljajo otroci; npr. papajščina.

Okoliščine sporočanja

Izbira jezikovnih prvin je odvisna od **sporočevalca** in **naslovnika** npr. med podrejenim in nadrejenim gotovo poteka drugačen pogovor, kot med dvema vrstnikoma. Ko sporočamo, upoštevamo tudi **čas** in **kraj** sporočanja.

Enosmerno oz. dvosmerno sporazumevanje

Glede na to, ali se vlogi sporočevalca in sprejemnika izmenjujeta, ločimo enosmerno in dvosmerno sporazumevanje – če ima ena oseba ves čas vlogo sporočevalca (tvorca besedila), druga pa sprejemnika besedila, gre za enosmerno sporazumevanje. Za tako sporazumevanje gre npr. pri televizijskih oddajah, reklamnih sporočilih, knjigah ipd.

→pedagoški govor: **spoznavni govor** (razlaga, podaja nove snovi);

Če pa se vlogi sporočevalca in prejemnika besedila izmenjujeta, je sporazumevanje dvosmerno – npr. pri pogovoru, dopisovanju ipd.

→pedagoški govor: **odnosni govor**. Prejemnik se na sporočevalčevo besedilo odzove (mu odgovori, odpiše, pritrdi ali nasprotuje ...)

4 SPORAZUMEVANJE KOT DRUŽBENO DEJANJE

Sporazumevanje kot družbeno/medosebno dejanje

Sporazumevanje je družbeno / medosebno dejanje, usmerjeno k drugemu naslovniku. Uspeh sporazumevanja je odvisen od govorcevega upoštevanja naslovnika in sporazumevalnih načel, pa tudi od motiviranosti naslovnika za sodelovanje. Od naslovnika ne smemo zahtevati preveč in ga ne smemo podcenjevati.

Jezik je sredstvo sporazumevanja med ljudmi (slovenski jezik kot učni jezik in učno načelo). Sporazumevanje je družbeno/medosebno dejanje (usmerjeno k drugemu/naslovniku), uspeh sporazumevanja je odvisen od govorcevega/piščevega upoštevanja naslovnika in sporazumevalnih načel, pa tudi od motiviranosti naslovnika za sodelovanje (gre za izmenjavo sporočil). Temeljna vloga sporazumevanja je vplivanje na naslovnika.

Pri sporazumevanju z učenci upoštevamo njihovo starost, predznanje, spoznavno in jezikovno zmožnost in sporazumevalna načela. Naslovnik naj bo tudi motiviran.

Sporočevalec/govorec/pisec

= tisti, ki sporoča, tvori besedilo

Naslovnik/poslušalec/bralac

= tisti, ki mu je sporočilo namenjeno, ki sprejema besedilo

Sporazumevalna načela (načela sporazumevalnega sodelovanja s podnačeli kakovosti, količine, načina in relevantnosti, načelo vljudnosti)

Sporočilo lahko izražamo na več načinov glede na okoliščine, družbeno razmerje in sporočevalčevo oceno.

SPORAZUMEVALNA NAČELA

- NAČELO SODELOVANJA: prispevek naj bo prilagojen naslovniku
- NAČELO KAKOVOSTI: prispevek naj bo resničen
- NAČELO KOLIČINE: naj bo primerno informativen
- NAČELO PRIMERNOSTI: primerne vsebine
- NAČELO NAČINA: kratek in jedrnat. Izogibamo se nerazumljivosti (smo jasni, ne nalagamo), dvoumnosti (ne zavajamo), smo kratki in urejeni
- NAČELO VLJUDNOSTI (vikanje / tikanje)

Pri sporazumevanju z učenci je potrebno upoštevati njihovo starost, predznanje, spoznavno in jezikovno zmožnost. Temu ustrezno uporabljamo izrazje svoje stroke in preprostejše oz. zapletenejše skladenjske enote. Upoštevamo členitev po aktualnosti – od znanega k neznanemu. Tako informacij naj ne bi bilo ne preveč in ne premalo. Pozorni smo, ali je nekaj nujno ali ne in smo strpni pri izrekanju zahtev. Od naslovnika ne smemo zahtevati preveč in ga ne smemo podcenjevati.

5 SPOZNAVNI IN ODNOSNI GOVOR V PEDAGOŠKEM SPORAZUMEVANJU (ZAKONITOSTI, NAČELA IN STRATEGIJE)

Pedagoški govor

je strokovna in praktičnosporazumevalna zvrst, ki se uporablja pri sporazumevanju med učitelji in učenci (dijaki) v razredu. Učitelj in učenec stopata v družbeno medosebno razmerje; učitelj učencem predloži stvarnost.

Delimo ga na:

- *Spoznavni govor*
- *Odnosni govor*

Govor učencev se omejuje na spoznavni govor, govor učitelja pa je prepletanje spoznavnega in odnosnega govora.

Odnosni govor

obsega tisti del pedagoškega sporazumevanja, ki ga predstavljajo vprašanja po nestrokovnih podatkih, spodbude, prošnje, zahteve, pohvale, graje ... Gre za praktičnosporazumevalno zvrst, ki poteka v knjižnem jeziku (knjižna pogovorna zvrst).

Z odnosnim govorom učitelj vzpostavlja družbena, medosebna razmerja (pohvala, graja, vzpodbuda ...), predstavlja močno motivacijsko izhodišče za delo, zlasti pa je pomemben, ker ob informacijah, dobljenih v odnosnem govoru, učenec gradi svojo samopodobo. Učitelj si mora nasploh si mora prizadevati za dvosmerno sporazumevanje in na to navajati učence (pozdrav, začetni pogovor, ga voditi, biti vljuden, upoštevati argumente ...).

Kakovost medosebnih odnosov vpliva na kakovost učenja. Poteze dobrega odnosa so:

- odprtost – vsak lahko tvega, da je direkten in pošten,
- da je vsak prepričan, da ga drugi ceni,
- da se oba zavedata vzajemne odvisnosti,
- da lahko vsak zase raste in razvija svojo ustvarjalnost in individualnost,
- skupno zadovoljevanje potreb (svojih potreb ne moreš zadovoljevati na račun drugega).

Spoznavni govor

je tisti del pedagoškega govora, s katerim učitelj posreduje učencem stvarno znanje svoje stroke. Učitelj z njim uresničuje cilje; njegova naloga je pri učencih vzbuditi miselne procese, ki bodo vodili k razumevanju, vrednotenju in pomnjenju snovi.

Zajema vsa vprašanja po strokovnih podatkih, odgovore nanje, ponazoritvene zglede, definicije, strokovne ugotovitve in navodila, ovrednotenje pravilnosti odgovorov. Pri tem govoru prevladujejo prvine strokovne zvrsti jezika (raba terminov, posredovanje definicij), okoliščine sporočanja seveda zahtevajo knjižno zborna zvrst jezika. Besedila so razumljiva in nazorna ter predstavljajo vzorec oziroma model za učenca. Pri govornem posredovanju snovi tvori razumljiva, nazorna besedila, katerih bistvene podatke po potrebi (glede na odziv učencev) ponovi z drugimi besedami ali z vidnimi znaki (npr. z zapisom ključnih besed oz. miselnega vzorca oz. razčlenitvenih točk). Pri govorjenju členi besedilo na bistveno oz. nebistveno tudi z različno jakostjo, višino, hitrostjo govorjenja.

Pri posredovanju znanja svojega področja mora učitelj upoštevati učenčevo starost, izkušnje, predznanje ter spoznavno in jezikovno zmožnost – temu ustrezno uporablja izrazje svoje stroke (uradno, slovensko) in preprostejše ali zapletenejše skladenjske enote ter upošteva členitev po aktualnosti (s čimer uresničuje pedagoško načelo postopnosti, tj. od znanega k neznanemu).

Učitelj obvladovanje STRATEGIJE SPREJEMANJA (poslušanja/branja) besedil

- v učencih pred poslušanjem/branjem **aktivira njihovo predznanje**,
- z napovedjo novega jih **motivira za poslušanje/branje**,
- med poslušanjem/ branjem ter po njem pa v učencih razvija **strategije dela z besedilom** in **strategije iskanja informacij**, npr. zapisovanjem, podčrtavanjem novih ali ključnih besed ter z zapisovanjem bistvenih podatkov, kategorizacijo podatkov na informativni, interpretativni ravni (npr. bistveno – nebistveno, zanimivo – nezanimivo) ter na ravni posploševanja in ocenjevanja/vrednotenja.

Tako učencu snov ne le posreduje, temveč v njem aktivira dejavnosti za razumevanje, interpretiranje, vrednotenje in pomnjenje snovi.

Funkcijska zvrst

Slovenščina ima glede na področje, kjer se rabi (predvsem je važen namen sporazumevanja), več **funkcijskih zvrsti**:

- **Praktičnosporazumevalni jezik** (pri sporočanju o praktičnih zadevah življenja)
- **Strokovni jezik** (v strokah)
- **Publicistični jezik** (v medijih)
- **Umetnostni jezik** (v besedni umetnosti)

Praktičnosporazumevalna podzvrst

Je jezik, ki ga uporabljamo pri **vsakdanjem sporazumevanju**, in to v **različnih socialnih zvrsteh** (knjižni pogovorni (redko zborni), pokrajinski pogovorni, narečje, sleng).

Te zvrsti se najprej naučimo. Besedila so navadno krajša, stalne oblike te zvrsti so na primer *pozdravi, vljudnostne in vremenske pripombe, vprašanje in odgovor, naročilo...* Govorjena so predvsem dvo- in večgovorna, redko enogovorna, pisana pa pretežno enogovorna.

Strokovna podzvrst

Gre za **strokovno** in **znanstveno** sporočanje, ki poteka v knjižnem jeziku. Je zvrst, ki jo uporabljajo ljudje raznih strokovnih področij, kadar govorijo ali pišejo o vprašanjih svoje stroke. Vsem podzvrstem strokovnih jezikov je lastno zlasti **specifično izrazje**. Med seboj se razlikujejo po obširnosti in abstraktnosti izrazja, deloma tudi skladenjsko.

Ločimo:

- **strokovni jezik** (natančno, objektivno, nečustveno opisovanje predmetov, pojavov; nestrokovnjakom je po navadi manj razumljiv)
- **praktično strokovni jezik** (je jezik, povezan z delovanjem v vsakdanjem življenju; sem sodijo opisi naprav, navodila za uporabo ...)
- **znanstveni jezik** (zanj so značilne zapletene stavčne strukture, razlaganje pojavov, definicije in utemeljevanje)
- **poljudnoznanstveni jezik** (namenjen posredovanju znanstvenih spoznaj nestrokovnjakom, zato manj zapletena skladnja in manj tujk)

Strokovno izrazje/terminologija

so besede in besedne zveze, ki se v stroki dogovorno rabijo kot poimenovanja stvari in pojavov ter njihovih lastnosti, npr. *bibliotekarska terminologija*. V njej so pri nas pogosto dvojnice tipa domače – prevzeto, domače t. i. mednarodno, npr. kazalo – indeks, izvleček – abstrakt. Terminologija je zelo pomemben del izrazja vsakega modernega jezika, zato bi morali v sodobnem času pogosteje govoriti ne samo o jezikovni, ampak tudi o terminološki kulturi. To je pomemben del besednega zaklada, ki med drugim odraža tudi dogajanja in spremembe v določeni družbi in seveda tudi stroki.

Termin ali strokovni izraz je beseda ali besedna zveza, ki poimenuje pojme določene stroke, panoge. Vsak termin je samostojna enota, ki jo je treba v terminološkem slovarju definirati samostojno, seveda v sklopu slovarske strukture in primerjalno, po potrebi tudi razlikovalno, v odnosu do drugih terminov, strok in strokovnih področij

*terminologija je poleg izrazja določenega strokovnega področja tudi veda o pojmi in njihovih poimenovanjih v okviru strokovnih jezikov.

Žargonsko izrazje

Žargonsko izrazje je nekakšen neformalni strokovni jezik – **funkcijsko** gre torej za strokovno zvrst, **socialno** pa to ni knjižni jezik, ampak spada med neknjižne zvrsti.

Npr. šivilje: *hefta* (poseben sukanec)
slikarji: *štafelaj* (slikarsko stojalo)

Publicistična podzvrst

Gre za obveščanje o dogodkih in ljudeh v časopisih, na radiu, televiziji, tako da gre za knjižni jezik. Raznovrstna publicistična besedila pišejo novinarji in strokovni sodelavci.

Značilnosti:

- naslovje (glavni naslov, podnaslov ...)
- sklicevanje na agencije in druge vire
- **publicistično besedje**

Specifične publicistične izraze imenujemo **publicizmi**. Primeri:

afriški vrh *sestanek šefov afriških držav*

zločinec je na begu *ga še niso prijeli*

beli rudarji *delavci na naftnih poljih*

bojevat se z ramo ob rami *skupaj, složno*

nemški gospodarski boom / investicijski boom *nagel, kratkotrajen dvig gospodarske aktivnosti*

visoki gostje se bodo seznanili z nekaterimi gospodarskimi vprašanji

happy end *razplet zgodbe, ki se zadovoljivo, srečno konča za glavne osebe, zlasti v filmu, srečni konec*: naiven, poceni happy end

knjiga za šolsko in izvenšolsko rabo *nešolsko*

- klišeji (*Kot poročajo tuji viri ...; Iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo...*)

Umetnostna podzvrst

Gre za umetnostna besedila v knjižnem jeziku, v katerem pa se lahko pojavljajo tudi narečja in pogovorne prvine.

Značilnosti:

- podajanje stvarnosti, življenja, kot ga vidi avtor
- estetska oblikovanost besedila
- izvirni pomenski prenos

Če opazujemo rabo socialnih zvrsti ob upoštevanju namena sporazumevanja, vidimo, da se knjižni jezik pojavlja v funkciji strokovnega, publicističnega in umetnostnega sporočanja, redkeje pa praktičnega sporazumevanja, kjer je v ospredju raba neknjižnih zvrsti.

Domače in prevzeto izrazje

Domače besede:

- tiste, ki izvirajo iz prednika današnje slovenščine – indoevropskega prajezika, praslovanščine ali zgodnje slovenščine.
- tiste, ki so nastale (in še nastajajo) v novejšem času na podlagi starejših slovenskih besed (npr. cvet – cvetličarna, gost – zgoščenska).
- tiste, ki izvirajo iz posnemanja naravnih zvokov oz. glasov.

Prevzete besede so tiste, ki so **prišle v slovenščino iz jezikov, s katerimi nismo povezani razvojno, temveč zemljepisno ali kulturno**. Izvirajo predvsem iz grščine in latinščine ter iz nemščine, angleščine. Besede ob prevzemanju po navadi **prilagajamo zakonitostim slovenskega knjižnega jezika** – izgovarjamo z najbližjimi slovenskimi glasovi, pišemo po naše, jim pripišemo ustrezen spol, jih po naše sklanjamo ...

Glede na to, koliko so prevzete besede prilagojene slovenskemu knjižnemu jeziku, ločimo:

- **Sposojenke:** prevzete besede, ki jih popolnoma prilagodimo (izgovarjamo, pišemo, pregiblujemo po naše). Npr. *pica, kokakola, kamp, bife*.
- **Tujke:** prevzete besede, ki jih deloma prilagodimo (pregibamo in izgovarjamo po naše, ohranjamo pa tuj zapis). Npr. *renault, allegro*.
- **Citatne besede:** prevzete besede, ki jih nikakor ne prilagodimo slovenskemu knjižnemu jeziku, zato ohranijo tuj izgovor, zapis in slovnične lastnosti. Še več je citatnih besednih zvez. Npr. *first lady*.

Prevzeta **občna** imena navadno popolnoma prilagodimo (izjema glasbeni izrazi, avtomobilске znamke), prevzeta **lastna** imena pa načeloma ohranijo izvirni zapis (če jezik, iz katerega so prevzete, uporablja latinico).

! Podomačujemo: osebna lastna imena iz grško-rimskega sveta, imena vladarskih rodov, redka imena slavnih osebnosti, svetniška imena, imena vladarjev in papežev. *Janez Pavel II., Franc Ferdinand, Zevs, Sofoklej, Sveti Frančišek, Martin Luter, Krištof Kolumb*.

Med **enobesednimi zemljepisnimi lastnimi imeni iz jezikov z latinično pisavo** pišemo po **domače**: imena držav, pokrajin, celin, večjih otokov in polotokov, vod, gorovij, bolj znanih krajev, povezanih z našo kulturno zgodovino, znanih stavb. Npr. *Oglej, Grenlandija, Avstralija, Sklano gorovje, Amazonka*.

! Slovenska imena uporabljamo tudi za *kraje v zamejstvu*. Npr. *Gradec, Trst, Tržič, Gorica*.

Pri večbesednih zemljepisnih imenih prevajamo njihove občne sestavine (npr. *Niagarski slapovi*). Velja za: vode, imena držav, pokrajin, otokov, polotokov, rtov, oblik zemeljskega površja, cest/ulic, trgov, parkov, stavb.

Prevzeta **stvarna lastna imena** pa načeloma prevajamo, izjema so le imena podjetij in časopisov.

O tem, ali je neka beseda domača ali prevzeta, se lahko poučimo v **etimološkem slovarju**, v katerem je za vsako besedo pojasnjeno, od kod izvira in kakšen je njen prvi/prvotni pomen.

(Ne)zaznamovanost sopomenk

SOPOMENKE (*sinonimi*): besede, ki imajo enak ali zelo podoben pomen. Imajo različno slogovno vrednost:

- **Nezaznamovane** (nevtralne): lahko jih uporabljamo v vseh okoliščinah.
- **Zaznamovanje:** lahko jih uporabljamo le v določenih okoliščinah ali kot posebni učinek (damo v narekovaje).

Včasih iste predmetnosti ne poimenujemo s sopomensko besedo, temveč s sopomensko besedno zvezo.

Jedrni stavek

= glavni stavek

Primer: Z roko sem ji pomignil, da bi še eno pivo.

Prosta/zložena poved

Poved ima lahko **en stavek** (enostavčna/prosta poved), lahko pa je sestavljena iz **več stavkov** (večstavčna/zložena poved).

Primer:

(prosta): *Zdaj sneži.*

(zložena): »Pejd' k men', Losos,« je rekel šofer in pobral mačka, ki se je ustrašil, ga ugriznil v prst in prdnil.

Potrpnjenje/pasivizacija

Gre za **spremembo glagolskega načina** iz tvornika (pri katerem dejanje opravlja osebek ali pa je ta v določenem stanju) v trpnik, pri katerem osebek ni vršilec dejanja ali nosilec stanja, ampak dejanje osebkju prihaja od zunaj.

Primer: *Mama obeša perilo.* → *Perilo je obešeno.*

Posamostaljenje/nominalizacija

Pri nominalizaciji se osebna glagolska oblika pretvori v izglagolski samostalnik.

Primer: *Žagamo drva.* → *žaganje drv*

Stalni besedni red v povedi in členitev po aktualnosti

Stalna stava oz. besedni red je stalno zaporedje. Slovenščina ima prosto stavo, kar pomeni, da stavčni členi nimajo stalnega zaporedja; razporeditev je odvisna od tega, kako želimo razporediti informacije v besedilu. Besede ali besedne zveze, ki so pomembnejše, so običajno na koncu. To pravilo imenujemo **členitev po aktualnosti**. Členitev po aktualnosti pomeni, **kako informacije sledijo druga drugi**. Besede so razvrščene po pomembnosti: izhodišču sledi prehod, temu pa jedro. Besedni red lahko spremenimo, če želimo poudariti kaj drugega.

Primer:

V Ljubljano sem šel na poletno šolo slovenščine. (Bistvo sporočila je, čemu sem šel v Ljubljano.)

Na poletno šolo slovenščine sem šel v Ljubljano. (Bistvo sporočila je, kam sem šel na poletno šolo slovenščine.)

Vendar pa prosta stava ne pomeni, da je besedni red povsem svoboden; tudi v slovenščini pa obstajajo primeri, ko je besedni red stalen:

- Določeno je **mesto naslonk** – popoln naslonski niz je tak: **da naj bi mu ga (pa še) ne**

Zaporedje naslonk v naslonskem nizu si sledi takole: 1. vezniška beseda (če gre za odvisnik), 2. naklonski členek *naj*, 3. glagolske naslonke pomožnika *biti*, če se začenjajo s *s-* (npr. *sem si* itd.) oz. če gre za *bi*, 4. povratne oblike *se – si – se*, 5. nepovratne zaimenske dajalniške oblike (npr. *mi – ti – mu/ji – nam – nama* itd.), 6. zaimenske tožilniške oblike (npr. *me – te – ga/jo – nas – naju* itd.), 7. zaimenske roditeljske oblike (iste kot pri 6., le z *je* nam. z *jo*), 8. glagolske naslonke s korenem *bo* (npr. *bom boš* itd.) ter naslonka *je*, 9. nikalni ali kak drug členek (vendar so zveze *ne bó* itd., *nê bi* ter *ní* naglašene tako, kot je zaznamovano in nič drugače.

- Predlog stoji na začetku samostalniške zveze** (*v lepi hiši*)
- Veznik je pred besedo oziroma povedjo, ki jo uvaja**, veže k drugi enoti (*rekel je, da bo prinesel hruške in jabolka*)
- Levi prilastek je na levi strani jedra in desni na desni strani** (*lepa hiša* ; gostilna *Pri ribici*)
- Pristavek je za odnosnico in ločen od nje z vejico** (*Prešeren, največji slovenski pesnik,...*)
- Skladenjsko razvrščanje besed – besede, ki so v stavku, opravljajo vlogo posameznih stavčnih členov in si sledijo v zaporedju: osebek, povedek, predmet, prislovno določilo.

To velja za nezaznamovani besedni red. V umetnostnih besedilih se mnogokrat pojavi zaznamovani besedni red, s katerim pisatelji ali pesniki dosežejo stilni učinek. Inverzija je zamenjan besedni red, v katerem je besedni red določen. Primer: oče naš. Pri Cankarju dostikrat najdemo remo na začetku, mnogokrat ima zamenjan besedni red.

Opis

- opis bitja, stvari, predmeta – STATIČNI OPIS (imamo stalne ključne besede in razločevalne značilne podatke)
- opis postopka, življenja – DINAMIČNI OPIS (gre za točno časovno zaporedje)
- sestave bitij, stvari pojavov
- stanja / položaja bitij oz. stvari
- dejavnosti značilnih za bitje ali stvar
- faz / delov ponavljajočega se dogajanja, postopka
- natančen, jasen, nazoren, zanimiv.

ORIS je pravzaprav opis, vendar izrazito subjektiven, manj natančen.

Poročilo

je razmeroma kratko besedilo. Vsebuje samo bistvene podatke, je jedrnato in zgoščeno. Je brez osebnih pojasnil in pripomb. Vsebovati mora vir informacij in podpis.

*letno poročilo: javnosti namenjena letna publikacija s podatki o učnem osebju, učencih, pouku, uspehu.

Definicija

je natančen opis pojma z navedbo vseh njegovih bistvenih znakov, (natančna) razlaga. Pojem je navadno označen z nadpomenko, nato pa sledi razlaga, v čem je specifična pojma glede na navedeno nadpomenko.

Razlaga

Pri razlagi je pozornost usmerjena na pojav, razmerje med pojavi in njihovimi deli. Pri tem upošteva **logična razmerja vzročnosti, nasprotnosti, časovnosti, hierarhičnosti in pogojnosti**, zato so pogoste (zapletene) večstavčne povedi. Običajna je v strokovno-znanstvenih tekstih.

Utemeljitev

Utemeljitev je sestavljena iz dveh delov: mnenja sporočevalca in dokazovanja tega mnenja. Sporočevalec torej izrazi svoje mnenje o nečem ter pojasni vzroke in okoliščine za svoje stališče. Pri tem se lahko opira na več dokazov ali na moč avtoritete.

Tvorjenje razumljivih in nazornih besedil

Strategije sprejemanja besedil

Ravni razumevanja

Načela vljudnosti

→ tikanje/vikanje, posredno izrekanje zahtev

Načela dvosmernega sporazumevanja

→ spoštovanje sogovorca, upoštevanje argumentov, pogajanje oz. usklajevanje mnenj, ločevanje resnice od laži, trditve od sodbe ...

Izrekanje namena

Namen lahko izražamo **neposredno** ali **posredno**. Neposredno izrekanje namena pomeni, da naslovniku sporočamo nedvoumne informacije, zahtevke, ki se jih ne da drugače interpretirati, medtem ko s posrednim sporočanjem želimo "okoli ovinka" sporočiti prošnjo. Sporočevalec se mora tega zavedati, sicer lahko kaj kmalu pride do neskladja interesov.

Primer: Če želimo npr. izvedeti koliko je ura lahko vprašamo:

- Neposredno: Koliko je ura? 10.30.

- Posredno: Imate mogoče uro? 10.30 / Neskladje interesov: Da, imam uro.

Vljudnejši je posredni način in ga ponavadi uporabljamo, ko govorimo z nadrejenim, najmanj vljudni je pa **velelni neposredni način**.

Neposredno (implicitno/eksplicitno) in posredno izrekanje namena

EKSPLICITNO IZREKANJE NAMENA: naslovniku točno določimo namen, izrazimo ga z glagolom (*Prosim te, da pomiješ kopalnico. Obljubljam ti, da te zvečer obiščem*)

IMPLICITNO IZREKANJE NAMENA: velelniška oblika (*Pobriši mizo.*) ali s samostalnikom oz. pridevnikom iz glagola (*Kajenje prepovedano. Prošnja za štipendijo. Opravičilo.*)

POSREDNO IZREKANJE NAMENA: pravi pomen prepoznamo iz okoliščin, namigovanje, včasih prošnja v obliki vprašanja (*Ali imaš rep? (Zapri vrata. Nekam hladno postaja)*)

6 TVORJENJE USTREZNIH, RAZUMLJIVIH IN PRAVILNIH BESEDIL

Ustrezno besedilo

Razumljivo besedilo

Pravilno besedilo

Pravopis

Ureja pravilno zapisovanje besed. Gre za pravila o rabi velike in male začetnice, pisanju prevzetih besed, rabi ločil, načinu pisanja skupaj in narazen ter možnosti za deljenje besed ipd.

Pravorečje

se ukvarja s pravilnih izgovorom besed (tonemsko in jakostno naglaševanje, izgovor skupine soglasnikov, izgovor soglasnikov v določenih okoljih).

Slovnica

ureja slovnična pravila SKJ. Gre za pravila, kako morfeme skladamo v višje enote (besede, besedne zveze, stavke, povedi besedila):

7 IZRAZNOST GOVORJENEGA BESEDILA

7.1 GOVORNO SPORAZUMEVANJE

Zasebni in javni govor

Učiteljev govor pred razredom je **posebna oblika javnega govora**. Govor je javen, kadar govornik zastopa ali govori ne le v svojem imenu ampak kot član neke skupine, ki jo predstavlja. Zasebni pa je namenjen posamezniku ali ožji skupini ljudi, govornik pa govori le v svojem imenu (doma, v vsakdanjem življenju).

Javni govorec mora vzpostaviti in vzdrževati **psihično vez z občinstvom**. Ta se včasih stke kar sama, najbrž zaradi določenih osebnostnih lastnosti govorca, pa tudi zaradi vzdušja med poslušalstvom, ki je lahko pripravljeno sprejemati sporočilo, lahko pa tudi ne. Učitelj mora pogosto nekako prisiliti svoje občinstvo k poslušanju in ga navajati na aktivno, hoteno poslušanje. Zelo preprosto, a učinkovito je npr. **gledanje v občinstvo**, medtem ko govorimo. Vendar ne v neko abstraktno točko (gledanje skozi ali mimo), temveč v oči zdaj enemu zdaj drugemu učencu. S pogledom zaobjemamo razred in ustvarjamo vtis, da v vsakem hipu gledamo in govorimo konkretnemu poslušalcu. Tako lahko hkrati preverjamo učinek oz. sprejem naših besed. Temu primerno lahko sproti »popravljamo« svoje govorjenje: kakšno misel lahko ponovimo, povečamo govorno jakost, naredimo daljšo pavzo, upočasnimo govorni tempo itd.

Ker gre za javno govorjenje, mora učitelj v razredu govoriti **knjižni jezik** (zbornega ali splošno pogovornega), nikakor pa ne neknižnih zvrsti (pokrajinsko pogovorno ali celo narečje). Tudi sleng ni primeren, četudi včasih zlasti mladi profesorji menijo, da tako lažje najdejo pot do učencev, da ustvarijo sproščenejšo vzdušje itd. Nižjepogovorno izrazje se v učiteljevem govoru lahko pojavi le kot stilem, ki sicer knjižni jezik poživi ali določeno predmetnost natančneje, učencem bližje poimenuje. Z nižanjem jezikovne zvrsti se javni govor kaj hitro začne spreminjati v zasebnega. Takšno govorno (in najbrž tudi siceršnje obnašanje) ni vedno le učiteljevo koketiranje z učenci, lahko pomeni tudi podcenjevanje naslovnika. Učenci tako ali tako manj vejo od učitelja, se ne učijo, se grdo obnašajo, sploh ne poslušajo – zakaj bi se trudili? Zavestno ali ne učitelj pozabi na javnost svojega govora (in obnašanja) in ga spremeni v zasebnega, kjer mu ni treba paziti na razločnost, na slišnost, na intonacije, na pavze, na dokončanje misli.

Govor na RTV, v politiki, kulturi, vsakdanjem življenju

GOVOR NA RTV: prenos, napovedovanje, pripovedovanje, intervju, debata, novica, poročila

GOVOR V POLITIKI: uradni pogovori, anketa (kratek pogovor), debata (pogovor na temo z nasprotnimi stališči), diskusija (monolog)

POGOVOR V KULTURI: recitiranje, slavnostni govori, pripovedovanje

POGOVORI V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU: zdravljenje, intervju, anketa

Na RTV, v politiki in kulturi se tvorijo javna besedila, zato morajo biti tvorjena v knjižni zvrsti, bodisi zborni ali pogovorni. V vsakdanjem življenju je izbira socialne zvrsti slovenščine odvisna od govornega položaja; če gre za neuradna besedila, se pogovarjamo v knjižnem pogovornem jeziku z nekom, ki prihaja iz druge pokrajine (v njem so tvorjena tudi uradna besedila), pokrajinskem pogovornem z nekom iz iste pokrajine in v narečju z nekom, ki govori isto narečje.

Govor in pisava

Pri sporočanju lahko govorimo o ustnem in pisnem sporočanju. Govor je medij ustnega sporočanja, medtem ko pisava medij pisnega sporočanja. Pisava je tip črk za dani jezik – naša se imenuje gajica.

Kultiviran govor

Govor se kultivira, ko razvijemo **zavest o svojem govoru** (metagovor), ko vzpostavimo dialog z lastnim govorom. Med novinarji, igralci, radijskimi in televizijskimi napovedovalci, politiki itd. so gotovo učitelji tisti, ki bi se morali govora učiti ali vsaj samokritično razmišljati o njem.

Pomen zvočne vsebine

Osnovni cilj vsake komunikacije je prenesti sporočilo (informacijo). Učenci, ki so poslušalci in gledalci hkrati, naj bi sporočilo sprejeli, kar pomeni, da bi snov razumeli in jo dojeli. Da se to uresniči, je potrebna, poleg vseh drugih priprav, tudi **ustrezna zvočna oblikovanost sporočila**. Medij je sporočila je lahko celo pomembnejši od sporočila. (Najbrž se nam je vsem že zgodilo, da smo kupili slab izdelek, ker je bila reklama zanj učinkovita. V našem primeru to pomeni, da je še tako nezanimivo snov mogoče »zrežirati« na zanimiv način. Če si je učitelj pripravil dober »scenarij« za učno uro, če je njegova zunanja pojavnost primerna in če je dober govorec ali če se je govorno dobro pripravil, bo sporočilo (razlagana snov) doseglo svoj namen.)

Usklajenost besedne in nebesedne vsebine

Učitelji znanje prenašajo predvsem v obliki **govorne komunikacije**, vendar ne smejo pozabiti tudi na **negovorno komunikacijo**: mimiko, kretnje, telesno držo, obvladovanje prostora (razreda), obleko, splošno urejenost, obnašanje. Negovorno izražanje ne sme biti motnja v komunikacijskem procesu, učenčeva pozornost ne sme biti obrnjena na nebitveno (npr. na učiteljev zunanji videz), pač pa na bistveno, na vsebino jezikovnega sporočila, ki prihaja do učenca preko govora.

Poslušanje

Poslušanje je komunikacijska dejavnost. Je proces **sprejemanja, selekcioniranja, interpretiranja in vrednotenja informacij iz okolja**. Poslušalec preko svojih čutil (oko, nos, uho, koža, usta) sprejema informacije iz okolja in jih pošilja v možgane, kjer se informacijam določa pomen. Ob tem se informacija tudi čustveno podoživlja. To pomeni, da se slišnemu določi čustveni pomen. Poleg čustvene reakcije se sproži tudi miselna dejavnost.

Med učiteljem in razredom poteka proces govorno-poslušalske komunikacije, pri čemer je učitelj oddajnik, učenci pa sprejemnik, naslovník. Vlogi oddajnika in sprejemnika se sicer v različnih govornih položajih menjujeta (ustno spraševanje, pogovor o določeni temi, referati učencev itd.), vendar nastopa učitelj največkrat v vlogi oddajnika – govorca, učenci pa so poslušalci. Kadar je poslušalec učitelj, mora s svojim zgledom učiti učence aktivnega poslušanja. Dober poslušalec zbrano, umirjeno kaže zanimanje, dobrodušno odobravanje, kima, postavlja podvprašanja, gleda v oči, ne prekinja. Vrste poslušanja: imaginativno (slišano si predstavljaš), logično (nek red v slišnem), anticipacijsko (imaginativno + logično). V šolah bi bilo potrebno navajati na poslušanje z razumevanjem.

Govorni bonton

Tuj govor je potrebno tudi hoteti poslušati. To je stvar sposobnosti, dobre govorne vzgoje, kulture. S svojim načinom govora ni samo govornik dolžan izraziti spoštovanje do poslušalca, ampak je prav, da tudi poslušalec s svojim poslušanjem stori isto govorniku (odobravanje, zanimanje, kimanje, podvprašanja in pripombami, gledanjem v oči – s tem poslušalec sprejema, izraža spoštovanje in spodbuja govornika). Neprekinjanje govornika,

sprejemanje njegove teme, kazanje zanimanja za to, kar govori, vse to sodi h kultiviranemu vljudnemu obnašanju, govornemu bontonu.

Tvorba glasu

Glasove, ki jih uporabljamo za govorno sporazumevanje, tvorimo z **govornimi organi ali govorili**. Tako imenujemo dele telesa, ki nam omogočajo nastanek glasov. Govorila sestavljajo:

- dihala (trebušna prepona, rebra in mišice prsnega koša, pljuča, sapnici in sapnik),
- **govorna cev** (grlo z glasilkami, stene goltne, ustne in nosne votline, jezik, jeziček, zobje in ustnice – zgornja in spodnja izgovorna cev)

Ko izdihnemo, se trebušna prepona vzdigne, s tem pa se zmanjša prostornina prsnega koša in njegove notranje stene pritisnejo na pljuča. Ta se pod pritiskom skrčijo in zrak se mora skozi sapnici in sapnik umakniti proti grlu. V grlu sta dve mišici – glasilki. Pri navadnem dihanju sta razmaknjeni, tako da zrak lahko neovirano ugaja skozi nosno in ustno votlino. Pri šepetanju in še bolj pri govorjenju pa se zbližujeta in zračnemu toku zapirata pot. Prožni glasilki se zaradi zračnega pritiska za hipec razmakneta pa spet zbližata in razmakneta, tako po več stokrat v sekundi. To enakomerno nihanje glasilk slišimo kot zven. Glasove, ki imajo ta zven, imenujemo **ZVENEČI GLASOVI**. Če ostaneta glasilki pri govorjenju razmaknjeni, zvena ni. Glasove, ki pri tem nastajajo, imenujemo **NEZVENEČI GLASOVI**.

Najpogostejše govorne motnje

Slišne izrekovalne pomanjkljivosti ali napake:

- **sigmatizem** (nepravilen izgovor sičnikov in šumnikov, npr. prenapeti *s*, *c*, *z*, mehčani šumniki, medzobni *s*, zazobni *s* itd.),
- **rotacizem** (napačen izgovor *r*-ja, npr. uvularni *r*, velarni *r*),
- **nazalnost** (nosljanje – izdišni zrak prehaja delno ali popolnoma skozi nos, namesto skozi usta),
- **narečni glasovi** (trdi *l*, zveneči *h* [ž], zamenjava monoftongov z diftongi itd.); tej motnji se običajno pridružuje tudi narečna intonacija.
- **pogrkavanje** (izgovarjanje glasu *r* v zadnjem delu ustne votline)

Druge govorne pomanjkljivosti:

• **Neustrezen govorni tempo in motnja v govornem ritmu.** Hitrost govora je primerna, kadar je ne opazimo. Učitelj ne sme govoriti ne prepočasi, ne prehitro, tempo mora menjavati glede na količino in pomembnost informacij, ki jih posreduje. Če govori o nečem novem, mora svoj govor upočasniti, mogoče informacijo celo ponoviti. Motnje v tempu, npr. prehiter govor, je največkrat mogoče popraviti s samokontrolo, težje je seveda, kadar gre za živčne motnje. Huda motnja v govornem ritmu je npr. jecljanje. Govorni ritem ne sme biti zaletav, mora pa biti ustrezno razgiban. Uzavestiti moramo tudi dihanje, zlasti v dolgih povedih pri glasnem branju. Moteče je tudi prepočasno govorjenje, zlasti če je tudi sicer zvočno monotono.

• **Tiki.** To so nezavedne avtomatizirane kretnje ust, glave, oči, ramen itd., ki jih je sicer težko odpraviti, jih je pa mogoče. Včasih imamo ljudje določene **mimične in gestične razvade** (npr. stalno popravljanje las), ki se jim mora učitelj odpovedati, če so prepegoste.

• **Pretirane kretnje ali pretirana mimika**, kar je s samokontrolo mogoče omiliti ali celo odpraviti. Drugače pa sta ustrezna mimika in gestikulacija za dober govor celo nujna. Z njima lahko govorec intenzivira stavčni poudarek, podkrepi čustven odnos do pripovedovanega, včasih lahko dopolnita eliptični stavek, včasih pa mimika in kretnje nosijo samostojno sporočilo.

Higiena glasu

- gospodarna izraba dihanja
- sproščeno grlo
- zavedanje lastnega glasu

Dikcija

Dikcija je način izgovarjanja besed ali stavkov, izreka. Pravilno izgovarjanje daje govoru učinkovitost, pri govoru so pomembni ustnice, zobje in jezik. Govorimo razločno, pomembna je izgovorjava soglasnikov, beremo razločno in s poudarki, ne podcenjujemo skupnega jezika.

7.2 PRAVOREČNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Samoglasniki in soglasniki

V SKJ je 29 glasnikov/fonemov – to so glasovi, ki v okviru besede lahko spremenijo pomen (pomenskorazločevalna vloga).

Npr. roža – koža, piti – peti

Glede na odprtost govorne cevi pri tvorjenju glasov ločimo dve skupini glasov:

- zelo odprta: SAMOGLASNIKI
- manj odprta: SOGLASNIKI.

Samoglasniki

Samoglasnikov je 8 (8 fonemov), črk (grafemov) za njihovo zapisovanje le 5 (s črko e zapisujemo ozki in široki e ter polglasnik, s črko o pa ozki in široki o).

→i, ozki e, široki e, a, široki o, ozki o, u, polglasnik.

Samoglasniki so nosilci zlogov (kolikor je samoglasnikov besedi, toliko je zlogov).

Samoglasniška kolikost

Glede na dolžino glasu so samoglasniki **kratki** ali **dolgi**. Dolgi do vedno tudi naglašeni, kratki pa ne nujno.

Vsi samoglasniki so lahko dolgi ali kratki, razen:

- polglasnika, ta je lahko samo kratek
- ozkega e in o, ta dva sta vedno dolga (in naglašena)

Primeri:

Kratki:

- a) nenaglašeni: nalóga, iméti, mésto, učenec, učíteljica;
- b) kratki naglašeni: miš, sprehod, tema/ tema [t.`ma / t.ma], sopredsédnik;

Dolgi (vedno naglašeni):

- i, u, a: kíp, písmo, múha, gospá
- ozka e in o: korén, lepó;
- široka e in o: želja, rôka, gôr, frizer

Samoglasniška kakovost:

O in e se razlikujeta tudi po kakovosti, lahko sta **široka** ali **ozka**.

Kakovost o-ja ali e-ja je bistvena v enakopisnicah, saj spremeni pomen:

pêta pesem - pêta pesem, črna kôsa - nabrušena kôsa

Zakovitosti kratkih naglašanih samoglasnikov

Kratkih naglašeni samoglasniki so običajni v zadnjih zlogih besede. Isti samoglasnik se v drugi obliki iste besede, ko ta ni več v zadnjem zlogu, podaljša.

npr.: *mîš* - *mîši*, *žêp* - *žêpa*, *nôž* - *nôža*, *procès* - *procésa*, *obròk* - *obróka*

Izgovor e-ja in o-ja v prevzetih besedah

V prevzetih besedah sta naglašena e in o praviloma ozka

npr. *konferénca*, *špórt*, *Evrópa*

Izgovor ozkega e-ja pred r-jem

Izgovor ozkega e-ja pred r-jem je velikokrat ozek,

npr.: *katéri*, *petéro*

Vendar nikakor ne vedno! Včasih dvojnice, npr. *osmérec* in *osmêrec*; v priponi -er je e dolg in širok (*milijardêr*).

Odpravljanje napačnega izgovora širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika

Pogosta je naslednja napačna raba: izgovor širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika, npr.:

- tema prav: [t.ːˈma/t.ma],

- pisec, prav: [pís.c] ,

- Slomšek [slómšek, slómšeka], prav: [slómš.k, slómška].

Raba polglasnika

Besede, v katerih je v zadnjem zlogu polglasnik zapisan z *e*, prepoznamo po tem, da v rodilniku tega e-ja ni več – pisec – pisca, Slomšek – Slomška; medtem ko si je polglasnik v besedah tipa tema ali megla enostavno treba zapomniti.

pes [p.ːˈs] - psa,

pisec [pís.c] - pisci,

prvi [p.ːˈrvi],

rjav [.rjau.],

tema [t.ma],

deževen [d.žév.n],

misleci [mísl.ci]

*Polglasnik govorimo povsod tam, kjer pri sklanjanju narečni e (v drugih narečjih tudi a, o) iz osnove izgine ali se vanjo vrine (pes – psa, miren – mirnega, petek – petka, okno – oken, bukve – bukev)

*Polglasnik se govori tam, kjer se v izpeljanki pojavi »e« ali pa se narečni e premenjuje z a ali i (pisemski – pismo, okenski – okno, danes – današnji, pes – pasji). To pa ne velja za glagole (vzeti – vzamem).

*Polglasnik imamo v predponi se- (sestaviti, sezidati, sešiti, sežgati)

*Polglasnik se izgovarja v izpeljankah na -ec, če sta pred e-jem vsaj dva soglasnika (jezdec, mislec)

Dandanes se polglasnik iz SKJ počasi umika, posebno iz tistih besed, v katerih ni predvidljiv, besede same pa niso dovolj pogostne, da bi se kljub temu v njih obdržal.

Znamenja za označevanje naglaševanja

Ostrivec

´ = **ostrivec**: za označevanje **dolгих**, pri e-jih in o-jih tudi ozkih samoglasnikov ter t. i. samoglasniškega r-ja (=nezapisanega naglašeneга polglasnika):
npr. *míza, múha, léto, drevó, dáti, h́rbet*

Krativec

` = **krativec**: za označevanje kratkih, pri e-jih in o-jih obenem tudi širokih samoglasnikov in polglasnika:
npr. *mìš, krùh, počèp, odmòr, obràz, stebèr/stèber*

Strešica

^ = **strešica**: za označevanje dolgih širokih e-jev in o-jev:
npr. *zêmlja, žêna, sôba, vôda*

Naglaševanje samoglasnikov

Slovenščina pozna **jakostno** in **tonemsko** naglaševanje.

Pri **jakostnem** naglaševanju naglašene samoglasnike izgovarjamo močnejše (glasneje) kot nenaglašene. Večina besed ima po en naglas, nekatere pa po več (avtocesta, živinozdravnik). Nekaterе besede nimajo naglasa (breznaglasnice/klitike/naslonke).

Pri **tonemskem** naglaševanju pa so naglašeni samoglasniki izgovorjeni tonsko nižje ali višje od sosednjih samoglasnikov. Tonemsko v narečjih naglašuje le del Slovenije. Neobvezno se tonemski naglas upošteva tudi v knjižni slovenščini in je zaznamovan v SSKJ.

Razlika med naglasom in poudarkom

Naglas je izrazitejši izgovor praviloma enega samoglasnika oz. zloga v besedi, izjemoma več,
npr.: *kápa, zêmlja, senó, promèt, lenúh, prepelíca, pòdpredsédnik, šóloobvézen, pràvzapràv*.

Poudarek je močnejši izgovor besede v povedi, ki se zdi govorečemu najvažnejša za razumevanje besedila. Praviloma je poudarjena **zadnja naglašena beseda v povedi**; izjemna so dopolnjevalna vprašanja, kjer je poudarjena prva beseda (vprašalni zaimék).

Jana je moja najboljša prijateljica. (Jana, ne kdo drug.)

Jana je moja najboljša prijateljica. (Poudarimo, da je moja najboljša prijateljica, v nasprotju z npr. tem, da ni.)

Jana je moja najboljša prijateljica. (Moja, ne od koga drugega.)

Jana je moja najboljša prijateljica. (Najboljša, ne kaj drugega, npr. dobra.)

Jana je moja najboljša prijateljica. (Prijateljica, ne kaj drugega.)

Izgovor naslonk

Naslonke (klitike/breznaglasnice) so besede, ki **nimajo svojega naglasa**; v besedilu se naslanjajo na naglašene besede (pred ali za njimi) in se izgovarjajo skupaj z njimi (zato jih imenujemo naslonke).

Npr. *videl .. ga .. je oz. ga .. je .. videl* → *ga in je* sta naslonki, preberemo ju skupaj z besedo *videl*, ki stoji pred ali za njima – ves ta niz besed ima en sam naglas, to je naglas na besedi *videl*.

Pogosta je napačna raba predlogov, ki jih kot naslonke moramo izgovarjati skupaj z besedo, ki predlogu sledi, npr. v *.. šolo* [wšolo, znjim].; z *.. njim* (napačna je izgovorjava, v kateri predloga *v* in *z* izgovorimo samostojno s polglasnikom: [v. šolo, z. njim]).

Naslonke so:

- **ČLENKI**

še, tudi, naj ...

- **NASLONSKI OSEBNI ZAIMKI**

me, mi, me - naju, nama, naju - nas, nam, nas

- **GLAGOL BITI: SEDANJŠKE OBLIKE, POGOJNIK IN PRIHODNJIK**

sem, si, je, sva, sta, smo, ste, so, bo, bi

! v zvezi z nikalnico ne te oblike izgubijo svojo naslonskost (ne bó);

- **OBLIKE OSEBNEGA POVRATNEGA ZAIMKA**

se, si, se

- **PREDLOGI**

brez, čez, do, iz ...

- **VEZNIKI**

a, in, ter, pa, da, ker ...

- **NIKALNICA**

ne

Mesto naglasa in pomen besede

Od mesta naglasa je lahko odvisen tudi pomen besede (podobno kot pri kakovosti samoglasnika),
npr.: *kánon* (= dvoglasna ali večglasna skladba/norma) – *kanón* (= top),
(*po*)*kósim* (kosilo) – (*po*)*kosím* (travo).

Nepravilni prenos naglasa na prvi zlog

Pri nekaterih besedah je pogost nepravilni prenos naglasa z neprvega na prvi zlog,
npr.: *édnina, mnóžina, právopis, súbjektiven, díftong, dévalvacija, ízolacija, álkohol*,
namesto pravih izgovorjav: [ednína, množína, pravopís, subjektíven, diftóng, devalvácija, izolácija, alcohól]

Izogibanje narečnega in pokrajinskega naglaševanja v knjižnem pogovornem jeziku

V okoliščinah, v katerih se uporablja zborni ali knjižni pogovorni jezik, se učitelj izogiba narečnemu oz. pokrajinskemu naglaševanju npr.: *ótrok, pôšten, zelen, srce, delávci, je písala, je ležál, ustrelíl, naredíl*, govoríl ...
prav: [otrôk, pošten, zelèn, srcé, délavci, písala, lêžal, ustrélil, narédil, govóril ...]

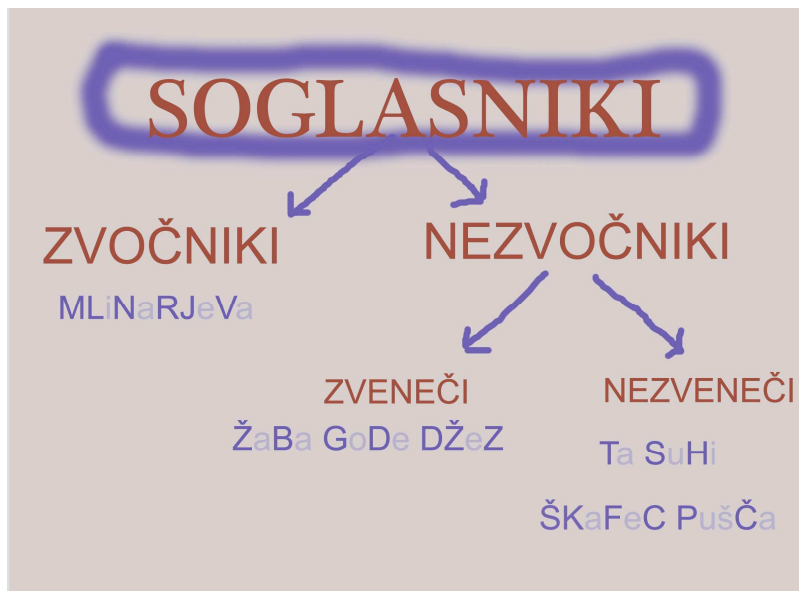
Upoštevanje lokalnega naglasa

Pri slovenskih krajevnih imenih treba upoštevati lokalni naglas in izgovor črke l,
npr.: *Dobrava* [Dóbrava] in [Dobráva], *Dol* [dól] in [dou.] → odvisno za kateri kraj gre.
Podatke o tem najdemo v Krajevnem leksikonu, nekatere pa tudi v Pravopisu.

Soglasniki

Soglasnikov je 21, črk za njihovo zapisovanje pa 20 (dž se zapisuje z dvočrkjem).

Delimo jih na **zvočnike** (pri teh je govorna cev srednje odprta) in na **nezvočnike** (govorna cev je malo odprta).

- ZVOČNIKI

l, j, r, v, m, n,

- NEZVOČNIKI

*po zvonečnosti:

a) zvoneči nezvočniki: b, d, g; z, ž; dž

b) nezvoneči nezvočniki: p, t, k; f, s, š, h; c, č

* nezvočniki se glede na ovire pri artikulaciji delijo tudi na:

- zapornike: b/p, d/t, g/k

- priporneke: f, z/s, ž/š, h

- zlitnike: c, dž/č

* Pri zvonečih glasovih (to so vsi, razen nezvonečih nezvočnikov) glasilke vibrirajo, pri nezvonečih pa ne.

Izgovor črke l pred soglasnikom in na koncu besede (in izjeme)

L pred soglasnikom in na koncu besede izgovarjamo kot ustničnoustnični zvočnik[**u.**], npr. gledalci [gledáu.ci], poslušalci [poslušáu.ci], bralci [bráu.ci], bel [béu.], delal[délau.], polonoma [popóu.noma], , rilček [ríu.č.k], goltanec [gou.tán.c], komolčar [komóu.čar].

Izjema so:

-**prevzete besede**, v katerih ga tudi v takem glasovnem okolju izgovarjamo kot [**l**],

npr. *šal, signal*;

-nekater druge besede, npr. *čakalnica* [čakalnica],

-pri nekaterih enakopisnicah izgovor črke l spremeni pomen,

npr. *sesalci*: [sesalci] → za prah , [sesau.ci] → živali

Izgovor črke v

V slovenščini fonemu v ustrezajo štirje glasovi:

- ★ **zobnoustnični v**,
- ★ **dvoglasni u** ter
- ★ **zvoneči in nezvoneči ustničnoustnični w**.

Izgovor:

kot zobnoustnični V:

-**pred samoglasnikom**

avokado, vaja, svoj, največji

*izjema: predlog v se pred samoglasnikom izgovarja kot u

kot dvoustnični U

-za samoglasnikom in pred soglasnikom

dejavnost [dejavnost], Evropa [europa]

-za samoglasnikom na koncu besede

Pomurcev [pomurceu], podkev [potkeu], prebrodil [prebrodiu]

kot zveneči in nezveneči ustničnoustnični W

gre za glas, ki ima dve varianti – zvenečo /w/ in nezvenečo /ʍ/ - zveneča se uporablja pred zvenečimi nezvočniki in zvočniki, nezveneča pa pred nezvenečimi nezvočniki.

-med dvema soglasnikoma

krvnička [krwnička], pred vdorom [predwdorom]

-na začetku besede pred soglasnikom

vsi [ʍsi], vzeti wzeti, vlak [włak], vlaga [właga], vdeti [wdeti]

*Po Pravopisu lahko fonem v v takih glasovnih okoljih lahko izgovarjamo tudi kot u,

npr. v besedah *vzeti, drv, podvzeti, vreti, odvreči, črv, pod vrati, predvsem*.

Izgovor predloga v

Predlog v izgovarjamo glede na glasovno okolje v stavku po zgornjih pravilih (pod poglavjem *Izgovor črke v*).

Npr. v stavku *Bila sem v šoli* je v med dvema soglasnikoma, zato ga izgovarjamo kot w.

V stavku *Tina je bila v šoli*, je v za samoglasnikom in pred soglasnikom, zato ga izgovarjamo kot u.

Izjema je predlog v med dvema samoglasnikoma, ki ga ne izgovarjamo kot v (po pravilu), ampak kot u (žoga v igri - [uigri], iskra v očeh [uočeh])

*lahko pa tudi w – pot v temi [potwtemi]; v očeh [wočeh])

7.3 ZVOČNE PRVINE GOVORA

a) intonacija

- **Ločila in intonacija:**

Pred vejico se intonacija rahlo dvigne, medtem ko se pri končnih ločilih spusti. Izjema so vzklične in čustveno obarvane vprašalne povedi (končna antikadenčna intonacija).

Pravopisno znamenje za vzklično intonacijo je klicaj.

Pravopisno znamenje za povedno, padajočo intonacijo je pika.

Pravopisno znamenje za vprašalno, rastočo intonacijo je vprašaj.

Pravopisno znamenje za polkadenčno intonacijo je vejica.

- **Vrste intonacije:**

- povedna, padajoča (kadenčna)
- vprašalna, rastoča (antikadenčna)
- končna
- nekončna (polkadenčna)
- vzklična

- **Vloga intonacije v govoru:**

(npr. z intonacijo izražamo čustveno obarvanost izrečenega)

b) glasnost (jakost)

- **Glede na celotno govorjenje:**

Govoriti moramo dovolj glasno, da bi bilo vse, kar povemo, tudi razumljivo. Besed in večjih enot ne govorimo enako glasno, saj tako postane sporočanje preveč monotono. Pomembnejše dele besedila poudarimo. Nove besede pomembne informacije povemo bolj glasno, ostalo, kar ni tako pomembno, pa tišje. Pred razredom govorimo glasneje kot s posameznim učencem.

- **V povedi:** naglašeni zlogi so jakostno izrazitejši od nenaglašanih.

npr.: *Tábla je popísana.*

- **Naslonke in nenaglašeni zlogi naglašanih besed:** so jakostno manj izraziti.

- **Naglašene besede:**

- oslajeno naglašene
- navadno naglašene

- **Stavčni poudarek:**

- vpliva na pomen

npr.: *MÁMA je doma.* – *Mama JE doma.* – *Mama je DOMÁ.*

c) hitrost (tempo) govora

- **Glede na celotno govorjenje** (obvladovanje lastne govorne hitrosti)
- **Glede na sporočilo** (prilagajanje hitrosti).
hitrost govora mora biti ravno pravšnja. Prehitro ali prepočasno govorjenje moti poslušalce. Hitrost je primerna, kadar je ne opazimo. Tempo je potrebno prilagajati pomembnosti informacij.
- **Spreminjanje hitrosti glede na govorni položaj**
npr. razlaga zahteva počasnejši govor, pomembnejše oz. nove informacije govorim počasneje
- **Agogika**
= pohitevanje, upočasnjevanje; naredi govor bolj razgiban, prehiter ali prepočasen govor pa poslušalcu otežuje razumevanje

č) premori

- **Glede na dolžino:**
kratki, srednje dolgi, dolgi
- **Glede na mesto:**
  - Kjer je ločilo (Ne grem ven, / ker dežuje.)
  - Kjer ni ločila (Po dolgotrajnem iskanju pogrešanega / so reševalci obupali.)
  - Kjer je ločilo, a ni premora (Rekel je, da pride.)
- **Glede na vlogo:**
  - **logični**(so del govorjenja in morajo ustrezati vsebini)
npr.: *Ne, / odidi. Ne odidi.*
  - **čustveni**(stilistična)
npr. *Met na koš in / nič.*
  - **poudarni** premor pred sporočilom in za njim poudarja pomembnost sporočila)

d) register

tonski pas v katerem govorimo. Ženske govorimo v višjem tonskem pasu kot moški. Ženske pogosto govorimo v višjem tonskem pasu, kot je za nas normalno. Posledica je govorjenje na silo – prizadetost glasil.

- **Osebni register:** visok, srednji, nizek - srednji je običajen, ostala dva sta zaznamovana
- **Vloga registra:** prilagajanje registra okoliščinam in vsebini sporočila, npr.: zelo visok/zelo nizek register je znak čustvene prizadetosti; manj pomemben vrivek izrečem z nižjim registrom

e) barva glasu

Odvisna je od oblike govoril, predvsem ustne votline.

- **nehotena** (odvisna od psihofizičnih danosti posameznika, od bolezni, npr. hripavost, prehladno nosljanje, okvare glasilk, starostne spremembe)

- **hotena** (spreminjanje glasovne barve glede na sporočilo)

7.4 VIDNE PRVINE GOVORA

Usklajenost govora in obrazne mimike

Mimika naredi govor izrazitejši, zanimivejši, tudi razumljivejši. Če javno nastopamo, se je potrebno odvaditi mimičnim razvadam – gladenje ali odpihovanje las, trzanje z glavo ipd.

Kretnje (geste)

Ponazarjajo in poudarjajo vsebino govora (morajo biti usklajene z govorom).

Vrste kretenj

npr.: prazne kretnje, kretnja kot spodbuda za dejanje, kretnja kot znak za poudarek

Izražanje s telesom

Učiteljeva zunanja urejenost, premiki po razredu, hoja, sedenje, upoštevanje različnih prostorskih razdalj - intimni, osebni, socialni pas.

Okoliščine govora

Okoliščine (npr.: razlaga sede, razlaga v hoji, ob tabli, ob učilih itd.) vplivajo na govor, npr. govorjenje s hrbtom proti razredu, pisanje na tablo itd. zahtevajo natančnejšo in glasnejšo izreko.

8 PRAVOPISNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

8.1 SLOVENSKI PRAVOPIS IN OSNOVNA NAČELA

Levčev Slovenski pravopis (1899)

Prvi slovenski pravopis, ki je izšel v samostojni knjižni izdaji, je sestavil Fran Levec, izšel pa je leta 1899.

Slovenski pravopis 2001, prej Pravila SP (1990, 1994, 1997)

Zdaj veljavi pravopis je izšel leta 2001 in je šesti slovenski pravopis. V njem so tudi *Pravila*, ki so izšla že prej, to je v letih 1990, 1994 in 1997; nekaj od teh pravil je v zadnjem PP spremenjenih in prenovljenih.

Pisna znamenja

Pisna znamenja so črke, številke, ločila, znamenja za vrednosti, mere, denarne enote, stopinje ipd, matematična znamenja (+, -, /, = ...), logična znamenja, posebna jezikoslovna znamenja id.

Črke

so pisna znamenja za glasove.

- navadne črke (a, b, c itd.)
- črke z ločevalnimi oz. diakritičnimi znamenji (e z ostrivcem /é/, o s preglasom /ö/ itd.)

Števke (cifre) ter raba arabskih in rimskih števk

Števke so znamenja za števila: 1, 2, 0, 5 ... večja **števila** zapisujemo s sestavljanjem števk: 13

Števke se imenujejo: ničla, enka, dvojka, trojka, štirica, petica ...

Števila, ki jih te števke zaznamujejo, se imenujejo: nič, ena, dve, tri, štiri ...

Števka ali zveza števk kot pisno znamenje se imenuje **številk**.

Števke: - arabske: 1, 2, 3 ...

- rimske: I, V, X, L, D, C, M ...

Rimske števke se uporabljajo za pisanje mesecev v datumu, letnikov glasil, poglavij, strani, tudi pri lastnih imenih (Aleksander I.).

Ločila

Ločila omogočajo lažje razumevanje zapisanega besedila. Označujejo tek besedila (odmore) in stavčno intonacijo, opravljajo pa tudi razločevalni pomen.

.	pika	:	dvopičje	(	oklepaj
?	vprašaj	—	pomišljaj	)	zaklepaj
!	klicaj	-	vezaj	...	tri pike (tropičje)
,	vejica	-	deljaj	'	opuščaj
;	podpičje	/	poševnica	»«	narekovaj

Druga znamenja

- za mere (10 km),
- denarne enote (1000 SIT),

- stopinje (25 0C),
- odstotke (40 %),
- izpostavna znamenja (H₂O, *1895, ⁴),
- jezikoslovna znamenja (različne črke, oklepaji),
- matematična znamenja (–, =, + ipd.),
- znamenja iz logike (<, = ipd.)

Tipi črk

- male in velike,
- tiskane in pisane (čitljivost),
- pokončne, poševne (ležeče ali kurzivne), krepke;
- stilizacije

Slovenska abeceda

Slovenska abeceda ima 25 latiničnih črk: a b c č d e f g h i j k l m n o p r s š t u v z ž.

V prevzetih besedah, zlasti v imenih, uporabljamo še druge:

1. črke z ločevalnimi znamenji (npr. å à ü , ç ñ . .); te po abecedi uvrščamo, kot da ne bi imele teh znamenj;
2. črke q w x in y stojijo v abecedi takole: q za p, črke w x in y pa v navedenem zaporedju med v in z; æ in ð stojita za č oz. d.

Posebna znamenja pri lastnem predmetu

Posebna jezikoslovna znamenja:

- ( ) v takem oklepaju zapisano je neobvezna sestavina besede ali besedne zveze
- [ ] v takem oklepaju zapisano je glas (več glasov)
- < > v takem oklepaju zapisano je črka (več črk)
- // v takem oklepaju zapisano je fonem (več fonemov)
- { } v takem oklepaju zapisano je morfem (morfemska zveza)

Nestično in stično zapisovanje

Pogoste napake:

tega meseca – t.m., prav: t. m.,

tako imenovani – t. i.

(→ kadar okrajšave zaznamujejo dve besedi, jih pišemo nestično.)

l.r. – stično, ker gre za eno besedo (lastnoročno)

35 °C (med stopinj in Celzija ni presledka, med številko in °C pa je)

100km, prav: 100 km

35–100 km, relacija Ljubljana–Maribor (za pomen »do« se uporablja nestični pomišljaj)

Šmarje - Sap (nestični vezaj v pomenu za »in« – občina Šmarja in Sapa)

pri tvorjenkah (npr. pridevnikih) pa je za pomen »in« vezaj stični: šmarje-sapska občina

Osnovna popravna (korekturna) znamenja

Korekturna (popravna) znamenja

/ L 7 Z E 7 9 7 popravi

— — napačen črkovni sklop ali beseda

⊥ ⊥ ⊥ manjka

9 izpusti

↓ ↑ ↓ piši skupaj

⌋ ⌋ ⌋ piši narazen

8.2 VELIKA ZAČETNICA PRI LASTNIH IMENIH IN MALA PRI OBČNIH

Lastna imena

Lastna imena so poimenovanja **posameznih**

- **bitij** (tudi živali) → **OSEBNA LASTNA IMENA**

Jasna, Prešeren, Muri, Morana, Slovenec, Lisko, Orlovo pero

- **zemljepisnih danosti** (npr. imena krajev, delov zemeljskega površja, nebesnih teles) → **ZEMLJEPISNA LASTNA IMENA**

Maribor, Azija, Saturn, Škofja loka, Rimska cesta, Ljubljana Polje

- **stvarnih danosti** (ustanov, delovnih organizacij in podjetij, umetnostnih del ipd.) → **STVARNA LASTNA IMENA**

Unicef, Fiat, Smelt Olimpija, Dnevnik, Na kraju zločina, Koprška noč

Vsa druga poimenovanja, torej tista, ki poimenujejo splošno, so **OBČNA IMENA**.

Osebna lastna imena

So imena posameznih bitij. Lahko so enobesedna (Gorenjec) ali večbesedna (Rihard Levjesrčni). Sem spadajo:

- **Osebna imena**

Imena ljudi, živali, psevdonimi

! Pri večbesednih imenih vzdevkov pišemo z veliko začetnico samo prvo besedo vzdevka, npr. *Ivan Brez dežele*, *Friderik s praznim žepom*

! Pri večbesednih zgodovinskih in domišljjskih imenih bitij z veliko začetnico pišemo samo prvi del imena, npr. *Rdeča kapica*, *Sedeči bik*, razen če je drugo ime že samo po sebi lastno ime, npr. *Josipina Turnograjska*, *Dedek Mraz* (ki se lahko piše tudi *dedek Mraz*).

- **Veroslovna in bajeslovna imena**

Imena mitoloških bitij in bogov

Perun, Zevs, Bog, Svarun, Freja, Odin ...

! Imena, ki poimenujejo vrsto bajeslovnega bitja, so občna lastna imena, npr. *sojenice*, *kurenti*, *erinije*.

! večbesedna imena: *Marija Pomagaj*, *Marija Pomočnica* (1. beseda vzdevka), *Sveti Duh*.

- **Imena prebivalcev**

Imena prebivalcev krajev, pokrajin, držav, celin, planetov;

imena pripadnikov ljudstev, narodov in delov narodov

Mariborčan, Dolenjec, Švicar, Afričan, Zemljan, Slovenec, Rom, Čič

! *Beneški Slovenec* : *koroški Slovenec*

→ večbesedna imena prebivalcev pišemo takole:

- obe besedi z veliko, če je ime pokrajine, iz katerega je ime izpeljano, dejansko zemljepisno lastno ime (Beneška Slovenija), sicer pa z veliko le tisto, kar je izpeljano iz dejanskega zemljepisnega imena (koroška Slovenija ni uradno ime pokrajine, zato samo Slovenec z veliko; enako *tržaški Slovenec*).

! Stalni časovni in zemljepisni pridevki za pripadnike narodov se zapisani z malo začetnico (*stari Grki*, *koroški Slovenci*, *vzhodni Slovani*, vendar *Vzhodni Goti*, ker gre za ime ljudstva).

! Pri poimenovanjih prebivalcev in pripadnikov ljudstev s predponami, se VZ prenese na predpono (*Praslovan*, *Neslovenec*).

! Poimenovanja za pripadnike gibanj, nazorov, ver, listov ipd. so **občna** lastna imena (desničar, zeleni, kristjan, novorevijaš)

Zemljepisna lastna imena

so lastna poimenovanja za zemljepisne pojave (kraje, območja, oblike zemeljskega površja, vode ipd.). Enobesedna pišemo z VZ, pri večbesednih pa se neprve sestavine pišejo različno, in sicer glede na to, ali gre za naselbinska ali nenaselbinska imena.

Naselbinska zemljepisna lastna imena

so imena naselij (kraji, zaselki, mesta).

Neprve besede večbesednih naselbinskih zemljepisnih lastnih imen pišemo z VZ, razen če gre za predlog in naslednje samostalnike: mesto, selo, vas, trg, po zadnjem PP pa tudi naselje.

Škofja Loka, Kranjska Gora, Novo mesto, Kurja vas, Blatni Dol, Murska Sobota, Ribiško naselje, Opatje selo Dolenja vas, Zidani Most, Most na Soči, Grahovo ob Bači; Pri Treh Hišah

Nenaselbinska zemljepisna lastna imena

Nenaselbinska imena so vsa lastna zemljepisna imena, razen imen naselij. Pri večbesednih imenih z VZ pišemo samo prvo besedo, neprve pa le, če so že same po sebi lastna imena.

- imena ulic, trgov, cest, mestnih četrti

Rožna dolina, Slomškova cesta, Kotnikova ulica, Ulica bratov Učakar, Mestni trg, Cesta dveh cesarjev

- imena držav, enot zveznih držav in pokrajin

Združeni arabski emirati, Bela krajina, Južnoafriška republika

- imena vodnih tokov, prekopov, slapov, jezer, morij in oceanov

Blejsko jezero, Zalivski tok, Niagarski slapovi, Poljanska Sora, Sava Bohinjka

- imena vzpetin, dolin, nižin, jam, planot, gozdov, puščav

Dinarsko gorstvo, Julijske Alpe, Škocjanske jame, Šmarna gora, Kriški podi, Krakovski gozd, Poljanska dolina, Goriška brda, Panonska nižina

- imena otokov, polotokov, rtov, otočij, celin

Južna Amerika, Debeli rtič, Velikonočni otok, Kanarsko otočje, Nova Zelandija, Nova zemlja

- imena nebesnih teles in ozvezdij

Rimska cesta, Veliko voz

- imena objektov in znamenitih poslopij

Magistrat, Zmajski most, Berlinski zid

! Če namesto večbesednega imena uporabimo splošno znano skrajšano ali nadomestno ime, ga pišemo z VZ npr. Ljubljansko barje → Barje; Goriška brda → Brda; Velika Britanija → Otok

Stvarna lastna imena

so lastna imena za posamezne stvari.

Pri večbesednih stvarnih imenih pišemo z VZ prvo besedo, neprve pa le, če so same po sebi lastna imena.

Organizacije, podjetja, zavodi in njihove enote

Lek, Televizija Slovenija, Rdeči križ Slovenije, Študentska organizacija Univerze v Ljubljani

Umetnostne idr. stvaritve in prireditve

Sočutna, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Vesela jesen, Dnevi piva in cvetja, Amor in Psiha

Meddržavne zveze in pogodbe

Severnoatlantski pakt

Posamezna vozila

Sinji galeb, Santa Maria (Ime Kolumbove ladje)

Industrijski izdelki in blagovne znamke

Fiat = ime podjetja ali znamke;

v primeru *Moje oče vozi fiata* je fiat z malo, ker gre za vrsto avtomobila.

* Imena praznikov in posebnih datumov so stvarna občna imena

božič, veliki šmaren, prvi maj, silvestrovo

* Imena vrst tehničnih izdelkov, rastlin, bolezni, delov telesa so prav tako stvarna občna imena

francoz, marjetica, marijini laski, adamovo jabolko

Nekaj posebnih skupin

Poimenovanja v metonimični rabi

Fiat – fiat /avto/, Kalodont – kalodont /katera koli zobna pasta/

Nadomestna lastna imena

Devica = 'Marija', Novi svet = 'Amerika'

Skrajšana lastna imena

Slovenska matica - Matica, Kočevski rog - Rog

Stalni časovni in krajevni pridevki

stara Ljubljana, južni Slovani

Samostalniki, nastali iz pridevnikov na -ov/-ev, -in

parkinsonovka, molotovka

Določila in ločevalni dodatki

Pismo dobi ga. Irena Novak : Ga. Irena Novak = npr. na pisemski ovojnici

Za ogovorjeno osebo v pismih

Vi ali vi, Ti ali ti, za ogovarjanje kolektiva z malo začetnico (vi)

Svojilni pridevniki

Jančarjeva proza, Ottov oz. otov motor; Parkinsonova bolezen/parkinsonova bolezen, Prešernova nagrada, Newtonov zakon, Marijino vnebovzetje

8.3 RABA LOČIL

Delitev ločil

- končna in nekončna: končna zaznamujejo konec povedi, nekončna pa ne.

končna: pika, vprašaj, klicaj, tri pike, pomišljaj;

nekončna: podpičje, tri pike, zaklepaj, pomišljaj (enodelni, dvodelni), dvopičje, poševnica, deljaj, vezaj (stični, nestični), vejica

- dvodelna: oklepajni pomišljaj = – ffffff –, oklepaj = (eeee), narekovaj = »gbghv«,
- ločila v besednih zvezah in besedah: vezaj (-), pomišljaj (--), poševnica (/), opuščaj (apostrof ')
- stična in nestična: **stična** ločila pišemo brez presledka (skoraj vsa ločila, razen nestičnih)
- nestična: pomišljaj (v pomenu »do« in »od« je lahko tudi stičen, npr. *str.* 6–8, včasih vezaj (dvojna imena krajev: Videm - Dobropolje, Karel Destovnik - Kajuh), tri pike
- skladenjska in neskladenjska:

skladenjska: raba ločil v stavkih, povedih, zloženih povedih; zaznamujejo tonski potek, premore, vrste stavkov. Stojijo na koncu povedi, na koncu dela povedi, na začetku (in koncu) povedi ali njenega dela.

→ pika, klicaj, tri pike, pomišljaj, vejica, podpičje, narekovajni ali odstavčni pomišljaj, oklepaji, dvodelni pomišljaji in narekovaji

neskladenjska: raba v nestavčnih enotah za ponazarjanje v pomenu proti, za ločevanje enot ... Zaznamujejo krajšave besed in besedila, vrstilnost števnikov ipd. Večinoma stojijo na sredi ali na koncu povedi ali besede, vprašaj ali klicaj pa tudi ob robu besedila.

Pika

SKLADENJSKA RABA:

- Na koncu samostojnih pripovednih povedi: *Ana kuha kosilo.*
- Na koncu nevzkličnih velelnih povedi: *Reši nalogo. Odprite knjigo na str. 15.*
- Na koncu podredja, odvisni stavek je lahko **povedni, vprašalni, velelni, želelni**. (Vprašal ga je, kdaj pride.)

NESKLADENJSKA RABA PIKE:

- vrstilni števniki: 1. (prva), 80. leta (osemdeseta), ob 3. uri (tretji)
- okrajšave: ga., itd., prof., l., ipd.,
- Za ločevanje ur in minut 10.20 (obojestična)
- Pri večjih številih 10.500 (obojestična)

! Pike ne pišemo: v kraticah, v podpisih, pri naštevanju, v naslovih, glavih dopisov, za merskimi enotami, kemijskimi simboli.

Vprašaj

SKLADENJSKA RABA

- na koncu vprašalne povedi,
- v dobesednem navedku premega govora
- v citirani povedi za dvopičjem
- na koncu podredne povedi, če je glavni stavek vprašalni

NESKLADENJSKA RABA

- izraža dvom v navedku

Klicaj

SKLADENJSKA RABA

- na koncu čustveno obarvane povedi
- na koncu podredne povedi, če to zahteva glavni stavek,
- za dobesednim navedkom premega govora,
- v pismih za nagovori

NESKLADENJSKA RABA

- posebno opozorilo

Tri pike

SKLADENJSKA RABA

- nedokončana misel

NESKLADENJSKA RABA

-izpust dela besede

Vejica

SKLADENJSKA RABA:

Pri navajanju dneva in datuma

V sredo, 14. junija, bo /.../

Zveze kot v *nedeljo*, 9. maja, (bo) ... se redkeje pišejo tudi brez vejic, tj. v *nedeljo* 9. maja (bo). Tip kot v *nedeljo ob 9. uri* (bo) ... se navadno piše brez vejic. Če prvi in drugi primer združimo, se navadno piše takole: v *nedeljo*, 20. maja, ob 17. uri (bo).

Odsotnost vejice pred drugim delom dvodelnih veznikov

Pred dvodelnimi prirednimi vezniki *ne – ne*, *niti – niti*, *tako – kakor*, *bodisi – bodisi*, *ali – ali*) ter pred vezalnimi *in*, *pa*, *ter* in ločnima *ali* in *oziroma* ni vejice.

Vejica pred kot

Če gre za stavek (osebna glagolska oblika), je vejica:

*Govori, kot **bi** rožice **sadil**.*

Če kot ne sledi osebna glagolska oblika (stavek), ni vejice.

Njegov oče je bil velik kot slon.

Vejica v priredju

Priredja so med seboj ločena z vejico (vezniki *ampak*, *saj*, *kajti* ipd.), razen pri dvodelnih veznikih *ne – ne*, *niti – niti*, *tako – kakor*, *bodisi – bodisi*, *ali – ali* ter pred vezalnimi *in*, *pa*, *ter* in ločnim *ali* in *oziroma*.

Vejica v podredju

Podredja so od drugih stavkov vedno ločena z vejico (vezniki *ki*, *ko*, *ker*, *da*, *če* ipd.)

Vejica v zvezi prirednega in podrednega veznika

(in če, in ko ipd.)

Vejica pri večbesednih veznikih

Pri večbesednih veznikih (namesto da, medtem ko + tako da, zato ker) vejico postavimo samo pred prvo besedo.

Prisolil ji je klofuto, zato ker ni ubogala.

Vejica pri ločevanju polstavkov od sobesedila

Vejice so obvezne pri deležijskih polstavkih:

Sodeč po njegovem izrazu, je /.../

Pri nedoločniških niso obvezne, lahko pa so:

Obrniti glavo na desno(,) je tvegano.

Pri deležniških jih ni:

Mimo je prišel smejoč deček.

Odpravljanje vejice pri posamostaljenju odvisnikov

Ker je bila učiteljica dobre volje, so dijaki ... > Zaradi učiteljičine dobre volje so dijaki ...

NESKLADENJSKA RABA

- decimalno število: 12,6 (obojestično, ker gre za eno enoto)

Podpičje

Samo SKLADENJSKA RABA – (povedi ločuje krepkeje kot vejica, šibkeje kot pika.)

- med razmeroma sorodnimi in nesorodnimi sestavinami: *Prinesi kruh, sir; čistilo.* – ločuje različne skupine besed,
- med različnimi enorodnimi skupinami naštevanja v istem stavku (*Na polici ima knjige različnih vaj: kemijskih, fizikalnih, matematičnih; angleških, nemških; zgodovinskih.*)
- pri stolpčnem naštevanju (predvsem stavčnem).

Dvopičje

SKLADENJSKA RABA

- Pred pojasnitvami in naštevanjem (*Rešil je nekaj ločil: piko, klicaj ...*)
- V premem govoru za spremnim stavkom (*Rekel je: »Hočem ...«*)

NESKLADENJSKA RABA

- pomen »proti« – 6 : 2, »v nasprotju z« – dober : slab.

*Skladenjska raba dvopičja je levostična, neskladenjska pa običajno nestična.

Pomišljaj in vezaj

Pomišljaj je daljša črtica in je nestičen, razen **neskladenjskega** v pomenu »od« in »do«, takrat je obojestičen (*Razdalja Ljubljana–Paris je relativno kratka.*)

SKLADENJSKA RABA

- enodelni:
  - namesto vejice,
  - zveze, v katerih besedo izpustimo: Slovenija – moja dežela,
  - nadomešča narekovaje, vendar samo, kadar prvi del ni spremni stavek (– *Posodi mi svoje vaje, jo je prosil.*)
- dvodelni: loči vrinjeni stavek – namesto vejic: Andrej – ki je moj bratranec – odhaja.

Vezaj je krajši od pomišljaja, uporablja za vezanje besed.

- nestični:
  - veže priredni besedi, ki sta medsebojno tesno povezani: *Šmarje - Sap, Vič - Rudnik* (občini Vič in Rudnik)
  - veže imena in priimke s psevdonimi, prevzetimi priimki (lahko ga opustimo) *Nataša Šušteršič - Kos*
  - v dvojnih imenih: *Videm - Dobropolje, Karel Destovnik – Kajuh, Gozd - Martuljek, Dubravka Tomšič - Srebotnjak*
- stični:
  - v zloženkah (namesto IN): avstrijsko-slovenska meja
  - kadar pregibamo kratice: v NUK-u, pri SAZU-ju
  - med členkom LE in zaimki, prislovi: le-ta, le-tam
  - oznake enote: 1000.- SIT
  - med sestavinami zloženka (1. del je številka/črka): *C-dur, E-vitamin, TV-drama, 25-letnica*

Zaklepaj

Ob črkah (redkeje ob številkah), ki nakazujejo posamezne naštevalne enote (zlasti za dvopičjem), npr.:

Kratice in okrajšave so sestavljene:

- iz samih malih črk,*
- iz samih velikih črk,*
- iz malih in velikih črk.*

Deljaj

- na koncu vrstice pri deljenju besed (enak kot vezaj)
- ! stičen

Dvodelna ločila

Oklepajni pomišljaj

– mmm mmm–

- loči vrinjeni stavek – namesto vejic: Andrej – ki je moj bratranec – odhaja.

Oklepaj

(mmm mmm)

- dopolnitev povedanega, vrinjeni stavki
- pojasnilne povedi, možne sestavine
- pri naštevanju ob črkah / številkah

Narekovaj

"mmmm mmmm"

SKLADENJSKA RABA

Dvodelni narekovaj, npr. dvojni srednji (» «), enojni srednji (> <), dvojni spodaj-zgoraj (., “), enojni spodaj-zgoraj (, ‘) ali dvojni zgornji (" ") zaznamuje dobesedni navedek premega govora ali navedenega (citiranega) besedila:

»Vaš sosed,« odgovori sodnik, »ni kriv.«

»Kaj se me dotikaš?« je vzkliknil Jernej

Janez mi piše: »Jutri popoldne ob treh.«

NESKLADENJSKA RABA

Neskladenjsko se za navajanje pomena kakšne besede ali besedne zveze v jezikoslovju uporablja dvodelni enojni narekovaj zgoraj (‘ ’):

Tožilnik z nedoločnikom se v latinščini uporablja za glagoli dicendi 'rekanja' in sentiendi 'mišljenja.'

Ločila v besednih zvezah in besedah,

- **vezaj (-),**
- **pomišljaj (–),**
- **opuščaj (’),**
- **poševnica (/)**

Poševnica

- v pomenu »ali«: Ljubljana/Kranj
- del enega in drugega: šolsko leto 1996/97
- v pomenu ulomljeno: 500 l/min
- (za zaznamovanje verzov, kadar jih pri prepisovanju ne pišemo vsakega v svoji vrstici: Sem dolgo upal in se bal, / slovo sem upu, strahu dal, / srce je prazno, srečno ni, / nazaj si up in strah želi.)

! načeloma stična

Opuščaj (apostrof)

- Opuščaj ali apostrof (’) zaznamuje izpuščeno črko ali del številke:
Da b' uka žejame iz tvoji'ga sveta speljala ne bila, golj'fiva kača!

commedia dell'arte

's Gravenhage

Ste si ogledali sejem Moda '93?

! V pogovornih in narečnih besedilih opuščaja ne pišemo:

mladga fanta; ne smeš odit.

Skladenjska in neskladenjska ločila

- **skladenjska:** raba ločil v stavkih, povedih, zloženih povedih; zaznamujejo tonski potek, premore, vrste stavkov. Stojijo na koncu povedi, na koncu dela povedi, na začetku (in koncu) povedi ali njenega dela.

→ pika, klicaj, tri pike, pomišljaj, vejica, podpičje, narekovajni ali odstavčni pomišljaj, oklepaji, dvodelni pomišljaji in narekovaji

- **neskladenjska:** raba v nestavčnih enotah za ponazarjanje v pomenu proti, za ločevanje enot ... Zaznamujejo krajšave besed in besedila, vrstilstnost števnikov ipd. Večinoma stojijo na sredi ali na koncu povedi ali besede, vprašaj ali klicaj pa tudi ob robu besedila.

Raba ločil

Vprašaj v naslovih

V naslovih besedil za vprašalnimi povedmi pišemo vprašaj navadno **le v takih primerih, ko bi se sicer vprašalna poved lahko razumela pripovedno:**

Kako do strokovnjakov

Mir na Bližnjem vzhodu?

Kaj raste na vrtu

Ponovno potres?

Ločila pri citiranju in v premem govoru

– premi govor

»Vaš sosed,« odgovori sodnik, »ni kriv.«

»Kaj se me dotikaš?« je vzkliknil Jernej.

Janez mi piše: »Jutri popoldne ob treh.«

– citiranje

Dobesedni navedek označimo z narekovaji.

Končno ločilo za narekovajem, če je naveden samo del povedi:

Po Kidriču je Dalmatinova Biblija naš »prvi literarni vzorec trajne vrednosti«.

Končno ločilo pišemo pred narekovajem, če je naveden najprej zadnji del ene povedi, tej povedi pa sledi še katera citirana poved:

V uvodu beremo, da je geslo v slovarju »natisnjeno polkrepko. Za njim so razvrščene sorodne besede, tako da sta boljše razvidni moč družine in pomen posameznih obrazil.«

Ločila v bibliografskih zapisih

Literaturo lahko navajamo:

- **v tekočem razpravnem besedilu** (tj. v isti vrsti):

(*Breznik* 1934, 213)

* Pri večkratnem zapovrstnem navajanju iz enega samega dela zadošča navedba strani, npr. (213).

- **pod črto na isti strani**

A. Breznik, *Slovenska slovnica*, Ljubljana 1934, str. 213.

³ A. BREZNIK, *Slovenska slovnica*, Ljubljana 1934, 16–18.

- v seznamih literature na koncu besedila

Breznik, A. 1934: *Slovenska slovnica*, Ljubljana 1934, str. 213.

* Kadar navajamo več del istega avtorja, pri vseh neprvih delih namesto priimka in imena postavimo dva krajša pomišljaja, nato pa letnico naslednjega dela in naprej tako kakor pri prvi enoti; kadar na isto leto istega avtorja pride več del, letnici na desni dodajamo male črke slovenske abecede (a b c č d . . .), npr.:

Breznik, A. 1934: *Slovenska slovnica* /.../; tudi BREZNIK, A. /.../.

– – 1935: *Slovenski pravopis*. Priredila A. Breznik in F. Ramovš. Ljubljana. XXIV
+ 300 str.

– – 1944a: *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov* /.../

– – 1944b: *Zloženke v slovenščini*. RAZU Filozofsko-filološko-historičnega razreda. II. Ljubljana, (str.) 53–76.
(Tudi posebni odtis. 24 str.)

Ločila v stolpcih oz. odstavkih

- odstavčni pomišljaj, vejica, podpičje, pika)

Ločila na koncu ogovorov in pozdravov v pismih

Spoštovani,

Spoštovani!

→ klicaj ali vejica

Lep pozdrav

→ ni ločila

Lepo vas pozdravljam,

→ vejica

Ločila pri števkih

109.891

89.- SIT

ob 8.15

1,234

53,000.000.- SIT

→ pika, decimalna vejica (stično!)

Ločila v posameznih strokah

v matematiki:

- znak za 'minus',

- pika kot 'krat', ne pa kot decimalna pika

- poševnica v pomenu 'ulomljeno, skozi, na'

8.4 PISANJE SKUPAJ OZ. NARAZEN (oz. z vezajem)

Pisanje skupaj

- nerazdružljive ali podredno zložene sestavine

visokofrekvenčni, staroperzijski

- nezamenljive sestavine

Pisanje narazen

- razdružljive sestavine

ni nič vreden (lahko bi rekli *ni nič kaj vreden*)

- sestavine v podrednem razmerju

Ljubljana Brod = 'Brod pri Ljubljani'

- pridevniki za barve in njihovi odtenki

skupaj ali narazen, kadar je prva sestavina odtenek ali barva, druga pa barva:

temno rdeč oz. *temnordeč*, *bledo rumen/bledorumen*, *modrikasto bel/modrikastobel*

samo narazen pišemo zveze, ki se jih da razvezati s *kot* ali *da*:

čokoladno rjav (rjav kot čokolada), *kričeče rdeč* (rdeč, da kriči), *mornarsko moder* (moder kot mornarska obleka), *pariško moder* (moder kot pariško nebo)

- nekateri členki

čim bolj (obvezno narazen)

kar koli (lahko tudi skupaj)

Pisanje z vezajem

Z vezajem označujemo raznorodnost pisnih sestavin:

14-karatno zlato, *U-profil*, *C-vitamin*, *A4-format*

(! vendar: *profil U*, *vitamin C*, *format A4*)

- številke + črke

5-leten = 'petleten'

- velike črke + male črke

NUK-ovski = 'nukovski'

- priredno zložene sestavine

vzgojno-izobraževalni = 'vzgojni in izobraževalni', *rusko-japonska vojna*

8.5 DELJENJE

Pravila za deljenje:

1. V obeh delih besede mora biti vsaj en zlog.

2. Začetnih in končnih zlogov iz enega samoglasnika ne ločimo od preostalih delov besede.

A-na

E-va

3. Soglasnik med dvema samoglasnikoma prenesemo v naslednjo vrstico.

Lu-cija, napačno Luc-ija

Ma-teja, ne Mat-eja

Ka-tarina, napačno Kat-arina

Če so zlogi bolj zapleteni in vsebujejo več soglasnikov skupaj, jih delimo tako, da so čim lažje izgovorljivi.

4. Oba dela besede morata biti izgovorljiva.

Če je med dvema samoglasnikoma več soglasnikov skupaj in se na ta sklop soglasnikov ne začne nobena slovenska beseda, ga moramo razdeliti tako, da sta oba dela besede izgovorljiva.

Štrumbelj

Štrum-belj

Zakaj ne Štru-mbelj? (*Ker skupina mb ni izgovorljiva, ne najdemo je na začetku nobene slovenske besede*)

Štrumb-elj (*Ker skupina elj ni izgovorljiva, ne najdemo je na začetku nobene slovenske besede*)

5. Črkovnih sklopov, ki zaznamujejo en glas, ne delimo.

Tischler sch, ki vse zaznamuje glas š, tega nikakor ne smemo razbiti, razdeliti. Ti-schler ali Tisch-ker.

Cooper oo, ki zaznamuje glas u, tudi ne smemo razdeliti. Coo-per.

Hei-di (Klum)

6. Besede s soglasniškimi sklopi iz dveh enakih soglasnikov delimo med enakima soglasnikoma

iz-zivati

7. V sestavljenkah, zloženkah in sklopih delimo na meji sestavin

od-tajati, po-oblastiti

8. Številke, številka in simbol ob njej ter kratice so nedeljivi:

52 345 628, ZRC SAZU, 100 m

9. Nekatera ločila (pomišljaj, vezaj, piko) lahko prenesemo v novo vrstico

8.6 ZAPISOVANJE GLASOV

Fonemi in grafemi

Slovenščina ima 25 črk za 29 pomenskorazločevalnih glasov - fonemov (široka in ozka e in o zapisujemo le z e in o, polglasnik pa z e, ob zložnih zvočnikih je pisno odsoten)

Zapisovanje zvenečih nezvočnikov pred nezvenečimi nezvočniki in nezvenečih nezvočnikov pred zvenečimi nezvočniki

Pri zapisovanju zvenečih nezvočnikov pred nezvenečimi nezvočniki in nezvenečih nezvočnikov pred zvenečimi nezvočniki velja morfonološko pravilo; zapisujemo jih tako, kot bi bili drugih oblikah ali v besedah iz iste besedne družine zapisani ob samoglasniku:

gibka: gibati, zato **b**, čeprav »b« v primeru *gibka* izgovarjamo kot »p«

prerokba: prerokovati, zato **k**, čeprav »k« v primeru *prerokba* izgovarjamo kot »g«

glasba: glasovi, zato **s**, čeprav »s« v primeru *glasba* izgovarjamo kot »z«

*izjeme k temu pravilu: *gristi* (grizem); *lesti* (lezem)

Zapisovanje predpon u- in v-

uliti : vliti

Kakor kdaj!

Zapisovanje glasov: u, dvoglasniški u., zveneči w in nezveneči ustničnoustnični m

u:

- **v:** črv (na koncu besede pred soglasnikom)
- **l:** umrl (na koncu besede pred soglasnikom)

dvoglasniški u.:

- **v:** cev (na koncu besede pred samoglasnikom)
- **l:** bel (na koncu besede pred samoglasnikom)

zveneči w:

- **v:** vzor, krvnička (na začetku besede/za soglasnikom pred zvenečim soglasnikom)

nezveneči ustničnoustnični m:

- **v:** vsak (na začetku besede/ za soglasnikom pred nezvenečim soglasnikom)

Zapisovanje zvočniškega sklopa lj in nj

življenje, življenjski, zvonjenje, nadaljnji

(Ne)zapisovanje polglasnika

- V pridevnikih na -ski je zapisan z e v novejših prevzetih besedah, npr. *helikopterski*
- Sicer pa ni zapisan: *decembrski, ministrski*.
- Rodilnik množine: *metel*, ampak *kolumn* (med dvema zvočnikoma običajno ni zapisan)
  - *strm*, *smisel* (med dvema zvočnikoma običajno ni zapisan)

Zapisovanje predlogov z/s in k/h

- Z/S sta varianti istega predloga. Z zapisujemo pred zvenečimi glasovi, s pa pred nezvenečimi.
z govedom, s kolom
- K/H sta varianti istega predloga. H uporabljamo pred glasoma **k** in **g**, K pa pred vsemi ostalimi.
k domu, h gori

(Ne)zapolnjevanje zeva

- nezapolnjevanje (ni j-ja med dvema samoglasnikoma): *dieta*, *pacient*
- zapolnjevanje: *milijon*

8.7 PRAVOPIS PRI OBLIKOSLOVJU

Sklanjanje samostalnikov

Sklanjanje samostalnikov, pri katerih se osnova ohranja

Laplace – Laplacea

Sklanjanje samostalnikov, pri katerih se osnova krajša

- **pisno** (*Duke – Duka*, vendar *George – Georgea*)

Pri pisnem krajšanju izgine nemi samoglasnik. Krajšamo samo tiste neme samoglasnike, ki ne vplivajo na izgovor pred njim stoječih glasov č, ž, š, dž in s (zapisan s c).

- **pisno in glasovno** (*Peter – Petra*, *Webster – Webstra*, *sejem – sejma*)

Sklanjanje samostalnikov, pri katerih se osnova daljša:

• **z -j-**: z j daljšajo osnovo samostalniki, katerih osnova se v govoru končuje na -r, -i/-í ali -u/-ú, -ó ali -á in na -e/-é (če se osnova ne podaljšuje s t in če seveda -e ni končnica):

iglu -ja, Vladimir -ja, Schiller -ja, Galilei -ja

Harvey -ja : Broadway -a: Če y na koncu izgovorimo kot i, se osnova daljša z -j-, če ga izgovorimo kot j, pa ne.

• **s -t-**: S t se podaljšujejo samostalniki, katerih osnova se končuje na -e (če ta -e izraža ljubkovalnost, majhnost ali domače lastno ime):

Stane -ta, vendar ne Janko -ta, Luka -ta

Sklanjanje samostalnikov, pri katerih imamo premene po preglasu in jotaciji

- **Preglas**: za glasovi **c, č, ž, š, j** in **dž** se **o** premenja z **e**.

klic – s klicem, Franc – s Francem

- **Jotacija**: z, s, st → ž, š, šč

nizek – nižava

visok – višina

gost – goščava

Posebnosti 2. moške sklanjatve

Moška imena, ki spadajo v drugo moško sklanjatev, se lahko sklanjajo tudi po prvi moški sklanjatvi.

Luka Luke oz. Luka

Posebnosti 4. moške sklanjatve

Samostalniki, ki izražajo neživo, imajo tožilnik enak imenovalniku, npr. *iti v Imotski*.

Primeri kot *kupiti Nedeljskega* imajo t. i. navezovalni tožilnik enak roditelju.

Nedeljski – Nedeljskega, Briški – Briškega

Sklonske oblike ženskih priimkov

Pri ženskih imenih sklanjamo le imena, priimki pa imajo v vseh sklonih ničto končnico (po 3. ženski sklanjatvi);

Primer: *Maja Novak – Maje Novak – Maji Novak – Majo Novak – pri Maji Novak – z Majo Novak*

Izjema so priimki, ki imajo žensko obliko, npr. Muha. Te lahko sklanjamo po 1. ali 3. ženski sklanjatvi.

Primer: *Vladka Durjava – Vladke Durjave/Durjava – Vladki Durjavi/Durjava – Vladko Durjavo/Durjava – pri Vladki Durjavi/Durjava – z Vladko Durjavo/Durjava*

Posebnosti 3. ženske sklanjatve

Sem spadajo samostalniki ženskega spola, ki se sklanjajo z neglasovno končnico.

Primer: *Ines – Ines – Ines – Ines – Ines – Ines*

Nekatera prevzeta ženska imena, ki se ne končajo na -a in jih sklanjamo po 3. ženski sklanjatvi, se lahko sklanjajo tudi po 1. ženski sklanjatvi.

Primer: *Ruth – Ruth/Ruthe – Ruth/Ruthi ...*

Marguerite [margerít] – Marguerite [margerít] / Marguerite [margeríte] – Marguerite [margerít] / Margueriti [margeríti] ...

Posebnosti 4. srednje sklanjatve

Nekateri samostalniki, ki spadajo v 4. srednjo sklanjatev, se lahko sklanjajo tudi po 1. srednji.

Primeri:

samo po 4. srednji sklanjatvi: *Krško – Krškega – Krškemu – Krško – pri Krškem – s Krškim*

po 4. srednji ali 1. srednji: *Grosuplje – Grosupljega/Grosuplja – Grosupljemu/Grosuplju – Grosuplje/Grosuplje – z Grosupljim/z Grosupljem – pri Grosupljemu/ Grosuplju*

Posebnosti nekaterih drugih samostalnikov

– **kjer se deli ujemajo:** če lastno ime sestoji iz besed, ki se slovnično ujemajo, se sklanja v obeh (vseh) delih.

Primeri: *Janez Kovač – Janeza Kovača, Marija Vera – Marije Vere, profesor Novak – profesorja Novaka, Videm – Dobropolje – Vidma – Dobropolja*

– **kjer se deli ne ujemajo:** če se del lastnega imena ne ujema, tega ne sklanjamo

Primeri:

kino Union – v kinu Union (ker to razumemo kot »kino z imenom Union«)

Osnovna šola Ledina – Osnovne šole Ledina

* vendar: *Gimnazija Ivana Cankarja*

– **kjer se deli ujemajo oz. ne ujemajo:** kadar ima občno ime ob sebi kot prilastek lastno ime, se to v nekaterih primerih sklanja, v drugih pa ne:

reka Ljubljana – reke Ljubljanice

kraj Mostec kraja Mostec

podjetje Gorenje – podjetja Gorenje/Gorenja (dvojnica)

Prevzeta imena

• Če pri prevzetih lastnih imenih prvo sestavino občutimo kot pridevnik, ki se ne sklanja z glasovnimi končnicami, ali če ne občutimo samostojnosti sestavin, sklanjamo samo eno sestavino:

Downing Steet – Downing Streeta

Mao Cetung – Mao Cetunga

Quai d'Orsay – Quai d'Orsayja

Rio de Janeiro – Ria de Janeira/ Rio de Janeira

• Z glasovnimi končnicami ne sklanjamo nekaterih tujih večbesednih poimenovanj, ker imajo za določen spol ali število netipične končaje:

Primeri: *Pickwick Papers, École des Hautes Études – Pickwick Papers (so zanimivi), (s slavnimi) Pickwick Papers, (pri znani) École des Hautes Études.*

• Ne sklanjamo tudi nekaterih delov lastnih imen (t. i. predimkov): *fra Bartolo, fraBartola; Dos Passos, Dos Passosa; van Wijk, van Wijka; von Essen, von Essna; de Martino, de Martina; Don Carlos, Don Carlota.* Taki izrazi so še di, O', Las, Los, La, M'...

Stilna (ne)zaznamovanost glagolov

Stilne (ne)zaznamovanost nekaterih glagolov v 3. osebi množine:

kadar imajo glagoli v 3. obliki množine dvojnica, so **dolge oblike** stilno nevtralne (*berejo*), kratke pa stilno zaznamovane (*bero*).

8.8 PRAVOPIS PRI BESEDOTVORJU

Zapisovanje zeva

Zev je (ali hiat) je sosledje dveh samoglasnikov, v katerem se samoglasnika izgovarjata kot samostojni enoti. Samoglasnika tvorita vsak svoj zlog. V slovenščini ga običajno izgovarjamo skupaj z vmesnim soglasnikom j, ki je včasih zapisan, včasih pa ne. Zapisovanje zeva je po sedaj veljavnem PP je brez posebej urejene logike.

Zev v podstavi: *socialen, dieta*

V podstavi tvorjenke se lahko izgubi kakšen soglasnik prvotne podstave, ta krnitev je včasih samo pisna: *alodij – alodialen; materija – materialen, materializem.*

Zev v priponskih obrazilih: *milijon, revijalen*

Pisni j iz podstave se v nasprotju s krnitvijo tudi v pisavi ohranja pred čisto domačimi obrazili.

Primeri: *Olimpija – olimpijski, olimpijec, olimpijstvo; Pitija – Pitijin, pitijski; Italija – Italijan; Arij – arijski; milijon – milijonar, milijonski*

Tako je pred še nekaterimi iz grščine in latinščine (ali prek latinščine) prevzetimi priponskimi obrazili: *olimpijada, jeremijada; meridijan; salmijak, amonijak; Justinijan; Danijel, Gabrijel; arijanec, arijanski, arijanstvo; vegetarijanec; mesijanizem, italijanizem; misijon, legijon, lampijon*

! (vendar anion, kation, Scipion itd.);

azijat (ko obrazilo pomeni tip človeka);

italijanist; mesijanstvo;

! *revijalen, revijalistika* (po revija, prvotno iz francoščine prevzeta beseda).

Dodajanje priponskih obrazil –ski –stvo v podstavi in posebnosti

- Če se podstava končuje na **m, n, r, l** ali **v, j, lj, nj**, pa tudi na **p, b, f** in **t, d**, se –ski samo dodaja (neobstojni samoglasnik se pri tem praviloma ne zapisuje):

slovenski, študent – študentski, lov – lovski, Mostar – mostarski, Zadar – zadrski, minister – ministrski

Enako velja za pripono –stvo

slovenstvo, lovstvo

- Glas **d** na koncu podstave se včasih premenjuje z **j** ali celo s **š**

grad – grajski, Dravograd – dravograjski, Beograd – beograjski, Bled – blejski;

Šentvid – šentviški, Kobarid – kobariški, Medvode – medvoški

- Dvojne soglasnike v tujih lastnih imenih pred -ski poenostavljamo; če črkovni sklopi zaznamujejo t. i. mehka **n** ali **l**, jih pišemo z **nj** oz. **lj**, če pa **j**, z **j**:

Bonn – bonski, Sevilla – seviljski, Marseille – marsejski, Dieppe – diepski, Bologna – bolonjski, Versailles – versajski, Cannes – canski, Ventimiglia – ventimiljski, Keszthely – keszthejski

- Če se podstava končuje na govorjeni samoglasnik (zapisan lahko tudi z več črkami), se pred -ski podaljša z **j**; morebitni nemi soglasnik za tem samoglasnikom odpade:

Calais – calajski, Tahiti – tahitijski, Sydney [sídni] – sydneyjski, Borneo – bornejski, Bilbao – bilbajski

- **Nemi e** (Verne) ali **nemi e + nemi soglasnik** (Arles) pred -ski opuščamo:

Shakespeare – shakespearski, Nantes – nantski, Le Havre – lehavrski, Arles – arlski

Nemi **e** kot del pisnega večglasnika ohranjamo:

Monroe [monró] – monroejski

Dodajanje priponskega obrazila –ki spremenjeni podstavi

- Glas **t** na koncu podstave se včasih premenjuje (načeloma pa ne)

Hrvat – hrvaški (poleg hrvatski), Murska Sobota – soboški (murskosoboški), kmet – kmečki (poleg kmetski), Logatec – logaški.

- Če se podstava končuje na govorjeni **s z c č ž š dž k g h**, se ti glasovi zamenjajo s **š**, -ski pa izgubi svoj **s** (tudi za prvotnim š).

Črnuče – črnuški, Limoges /limož/ – limoški, mož – moški

Te premene veljajo tudi za samostalnice s priponskim obrazilom -stvo/-štvo
mož – moštvo, vitez – viteštvo

Tvorba iz večbesednih podstav

Pri rojstnih imenih iz dveh ali več enot tipa Franc Jožef, Fran Ksaver, Lucijan Marija, Jean Paul tvorimo svojilni pridevnik tako, da priponsko obrazilo dodajamo zadnji sestavini, neprvo sestavino pa pišemo z malo začetnico in strnjeno s prvo: *Francjožefov, Franksaverjev, Lucijanmarijev, Jeanpaulov*.

Enako je z dvema priimkoma: (Janko) Šolar Brilej – *Šolarbrilejev*.

Pridevnike na -ski (in -ovski/-evski), tvorjene iz večbesednih podstav, pišemo skupaj:

Franc Jožef – francjožefovski, Aix-les-Bains – aixlesbainski, Dos Passos – dospassosovski, von Essen – vonessnovski, U Tant – utantovski

Le če so sestavine povezane s t. i. prirednim vezajem, ta ostane:

Avstro-Ogrska – avstro-ogrski.

Priponska obrazila

- v ženskih občnih imenih

profesor – profesorica

kustos – kustosinja oz. kustodinja

bralec – bralka

- v lastnih imenih

Ana Sraka – Ane Sraka/Srake + Srakova in neuradno Ana Srakova

(Kot priimek uporabljamo posamostaljeno obliko svojilnega pridevnika iz ustreznega lastnega imena, npr. pri priimku Kveder: *Kvedrova, Kvedrove* itd.)

Zofka Kvedrova, Zofke Kvedrove itd. (neuradno)

- tvorba s priponskim obrazilom -(č)an:

Imenom prebivalcev dodajamo priponsko obrazilo -(č)an ne glede na izglasje podstave:

Ljubljana – Ljubljančan, Logatec – Logatčan, Split – Splitčan, Dol – Dolan. (Starejše dvojnice so bile *Logačan, Spličan*.)

Kranjčan, Logatčan, toda Krečan

Tvorba iz prevzetih besed, zlasti tujih lastnih imen

Podstavo občnoimenskih tvorjenk iz tujk in tujih lastnih imen redko pišemo po domače, pri njih namreč navadno ohranjamo tujo pisavo:

Disney – disneyjevski

! vendar *Nietzsche – ničejanec* (posebnost so končaji podstav za pridevnike na -ski, -stvo in izpeljanke iz njih).

Načeloma samo po domače pišemo:

1. občna imena, nastala iz lastnih: *rentgen, dizel, vat, om*;

2. imena rastlin, bolezni ipd., napravljena s priponskim obrazilom iz lastnih imen:

bazedovka, bemovec, verthajmovka;

3. besede z zapleteno pisavo (izvzeti so svojilni pridevniki): *makiavelističen, ničejanec*;

4. zelo pogosto rabljene izraze, napravljene iz besed, ki jih sicer navadno še pišemo nepodomačeno: *marksizem, džezovstvo/jazzovstvo*;

5. vse glagole: *kseroksirati, koventrirati*

8.9 KRAJŠAVE

Kratice iz enobesedne in večbesedne podstave

Slovenska tiskovna agencija > STA
televizija > TV

Okrajšave iz ene ali več besed

na primer > npr.
tako imenovani > t. i.
slovenski > slov.
to je > tj.

Simboli za enote

Simboli za mere, uteži, kemijske prvine se zapisujejo po določenih standardih:
amper > A
vat > W

Zapisovanje kratic in poznavanje spola in števila ter pregibanja in tvorjenk

- Kratice se zapisujejo z velikimi tiskanimi črkami; ko se uveljavijo in pridobijo lastnosti običajne besede, jih lahko zapisujemo tudi z malimi tiskanimi črkami z veliko začetnico.

aids, Nato oz. NATO

- spol in število (tista/tisti/tsito)

Nuk m

Efta ž

ZDA ž mn.

- pregibanje:

Sklanjamo večinoma po 1. m. skl, nekatere po 3. m. skl. (dokler niso širše uveljavljene).

EKG-ja, NUK-u/ Nuku, Nata (vendar ne NATA!), Name (vendar ne NAME!)

- tvorjenke:

LDS-ovski, APZ-jevec oz. apezejevec

Okrajšave z okrajšavno piko in zapisovanje zvez dveh ali več okrajšav s presledkom ter okrajšav iz podredne zloženke brez presledka

- iz ene besede – s piko (*inž.*, *g.*)
- iz besednih zvez: brez vmesne pike (*npr.*..),
- iz podrednih zloženk + pike – brez presledka (*l.r.*..),
- z vmesno piko + presledki (*d. o. o.*, *dipl. soc. del*)

Simboli s presledkom od številke

Gre za dve besedi, zato ju zapisujemo nestično:

220 V, 500 m